

พระบรมราชโองการในรัชกาลที่ ๕
พระราชทานแก่พระเจ้าสุกยาเชอ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายบุญเชิด คู่ภมณี

และ

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สังกสณคร

๘๗๕. ๑/๕

๗๕๕๗๗๗

๗.๘

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๕ เมษายน ๒๕๐๖

สงวนลิขสิทธิ์

ห้ามทำซ้ำ ดัดแปลง หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชนซึ่งส่วนหนึ่งส่วนใด
หรือทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของการ
คัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ฯลฯ หรือนำไปเผยแพร่ในรูปแบบใดๆ
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากกรมศิลปากร

All rights reserved

No part of this book may be reproduced in any
form or by any mean without prior written permission
from the Fine Arts Department.

“ทำซ้ำ” คือ การคัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา ทำแม่พิมพ์ บันทึกเสียง บันทึกภาพ ฯลฯ
จากต้นฉบับ หรือสำเนา หรือจากการโฆษณาในส่วนอันเป็นสาระสำคัญ ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน

หรือ “ดัดแปลง” คือ การทำซ้ำโดยเปลี่ยนรูปใหม่ ปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมงาน ฯลฯ ในส่วนที่เป็น
สาระสำคัญ ไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน

หรือ “เผยแพร่ต่อสาธารณชน” เช่น การแสดง การบรรยาย การจำหน่าย การทำให้ปรากฏ
ด้วยเสียง ด้วยภาพ ฯลฯ หรือโดยวิธีอื่นใด ซึ่งงานที่ได้จัดทำขึ้น

พระบรมราชาโองราชในรัชกาลที่ ๕
พระราชทานแก่พระเจ้าสุกยาเชอ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายบุญเชิด คุ้มมณี

และ

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สังกสบุตร

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๕ เมษายน ๒๕๐๖

ด้วยฉันทินันทนาการ
จาก นางไฉลา ด้ตระ๑๒๗๕

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเชิด ศุภมณี และนายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร กำหนดงานวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๖ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นางโสภานัตระเนตร ได้มาแจ้งความจำนงกับหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ขอพิมพ์หนังสือพระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ เพื่อแจกเป็นที่ระลึก กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ดังประสงค์

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้จัดพิมพ์ในเล่มนี้ เป็นพระบรมราโชวาทซึ่งมีไปพระราชทานพระบรมโอรสาธิราช ขณะประทับศึกษาอยู่ ณ ต่างประเทศภาคหนึ่ง และอีกภาคหนึ่งเป็นพระบรมราโชวาททรงมีพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ เนื่องในโอกาสเสด็จออกไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๘ พระบรมราโชวาทภาคหลังนี้ แม้จะทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเฉพาะสำหรับแนะนำสั่งสอนพระเจ้าลูกยาเธอในกาลหนึ่ง แต่เนื้อความล้วนเป็นคติสอนใจที่เป็นผลให้แก่ผู้อ่านทั่วไป โดยเฉพาะ

(๖)

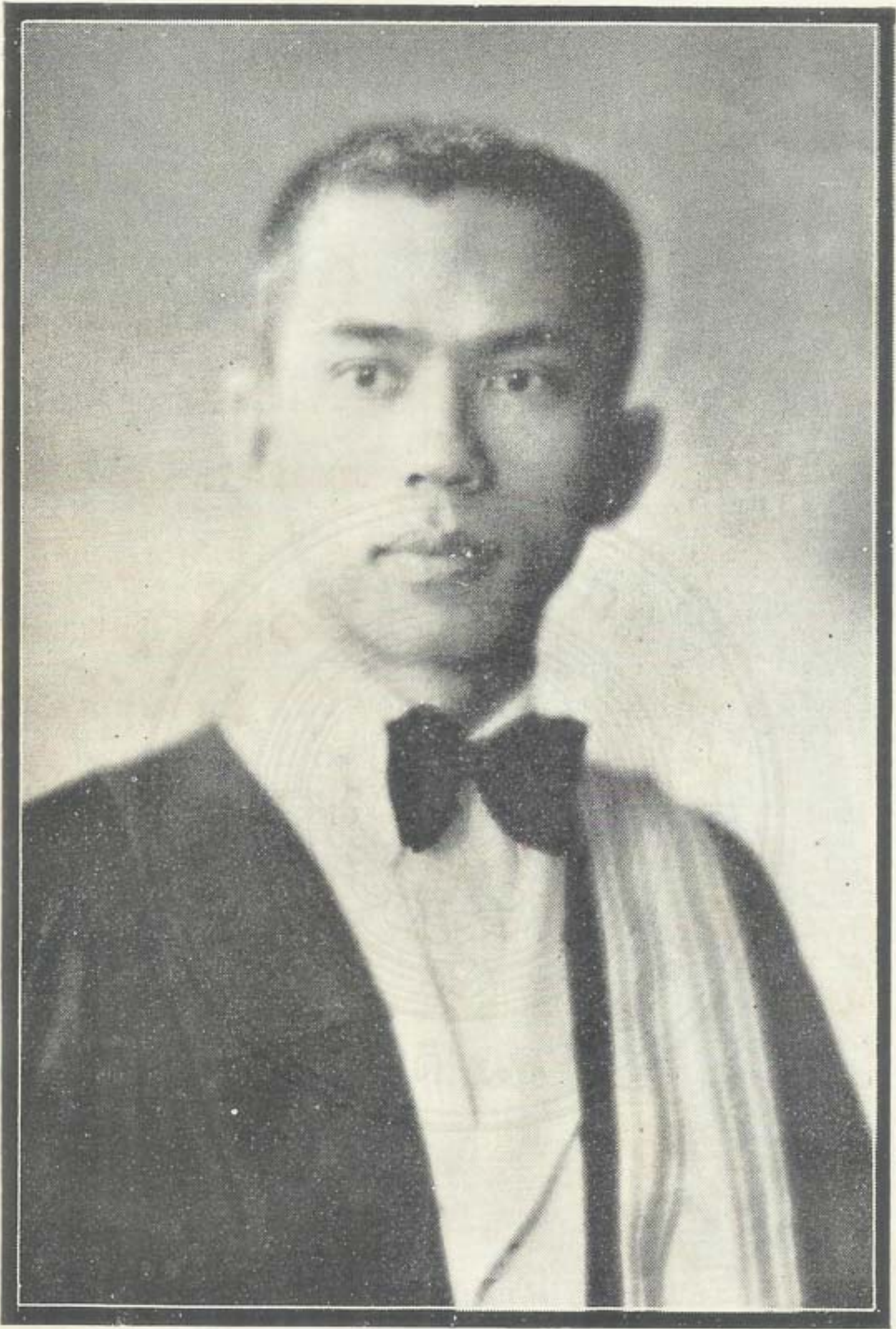
กุลบุตรกุลธิดา ซึ่งกำลังอยู่ในวัยเล่าเรียน ทั้งที่ศึกษาอยู่ใน
บ้านเมืองของเรา และที่ออกไปศึกษาอยู่ ณ ต่างประเทศ ส่วน
พระบรมราชโสภาทภาคแรกนั้น นอกจากเนื้อความอันเป็นคติ
สอนใจที่ดัดเยียมแล้ว ผู้อ่านยังจะได้มีโอกาสทราบถึงความจริง
ในพระราชหฤทัยของพระองค์ที่ทรงมีต่อการดำรงตำแหน่งพระ-
มหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของชาติ รวมทั้งความห่วงใยที่พระ-
องค์ทรงมีต่อพระบรมราชโอรส ซึ่งจะเป็นผู้สืบต่อตำแหน่ง
พระมหากษัตริย์นั้นด้วย พระบรมราชโสภาที่ได้จัดพิมพ์ทั้งหมด
นี้ จึงนับเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุประทาน
ซึ่งเจ้าภาพได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศแก่ นายบุญเชิด ศุภมณี และ
นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ตลอดจนให้พิมพ์หนังสือ
สอนแจกจ่ายเป็นสาธารณประโยชน์ ของกุศลทั้งปวงนี้จึงเป็น
ผลวบัจจยอำนาจวิบากสมบัติแก่ นายบุญเชิด ศุภมณี และ
นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตาม
ควรแก่ฐานะนิยมในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ มีนาคม ๒๕๐๖

นายบุญเชิด คุ้มมณี

ช้าตะ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๕๓

มตะ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒

ประวัติ

นายบุญเชิด สุขุมณี เป็นบุตรของพระอภัยพิทักษ์
กับ นางสรจันทร สุขุมณี เกิดที่จังหวัดอุดรธานี ใน
ขณะที่บิดารับราชการเป็นสรรพากรจังหวัดอุดรธานี ต่อมา
ได้ติดตามบิดาไปอยู่จังหวัดหลังสวน (ปัจจุบันเป็นอำเภอ
หลังสวน จังหวัดชุมพร) ซึ่งบิดาไปรับราชการเป็นสรรพ
ากรจังหวัดอุทัยธานี มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๒ คน ที่เป็น
ชาย (เท่าที่ทราบ) คือ :

๑. นายแพทย์บุญช่วย สุขุมณี
(ยังมีชีวิตอยู่ รับราชการกระทรวงสาธารณสุข)
๒. นายบุญเชิด สุขุมณี (ถึงแก่กรรม)

เมื่อยังเยาว์ได้ศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนประจำจังหวัด
หลังสวน (อุดมวิทยากร) และโรงเรียนประจำมณฑล
สุราษฎร์ธานี ต่อมาได้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนในจังหวัดพระ
นครที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จพระยา จนจบชั้นมัธยม
ปลายแล้วได้เข้าศึกษาต่อใน โรงเรียนกฎหมายของกระทรวง
ยุติธรรม สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตเมื่ออายุได้ ๑๗ ปี

เคยรับราชการในกรมกฤษฎีกา (กองร่าง) และรับราชการ
 เป็นผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม ต่อมาได้กราบถวาย
 บังคมลาออกจากราชการ ประกอบอาชีพเป็นทนายความ
 เพราะชอบอาชีพอิสระ ครั้งแรกอยู่กับร้อยโท พัน ศกุนตเสถ
 เนติบัณฑิต ทนายความ ซึ่งเป็นญาติกัน ต่อมาภายหลัง
 ได้มาจัดตั้งสำนักงานของตนเองร่วมกับพระสารสาส์นประพันธ์
 (ดร. ชน จารุวัตร) ชื่อสำนักงาน " ศุภ-วัตร " อยู่ที่
 ตำบลตลาดน้อย แล้วย้ายมาตั้งที่ทรงวาด กิจการได้ก้าวหน้า
 เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา มีทนายความร่วมสำนักคือ :

๑. พระสารสาส์นประพันธ์ (ดร. ชน จารุวัตร)
๒. นายฉาย เหล่าสุนทร (ถึงแก่กรรม)
๓. นายกิมอ่อง เอ็งไชยศรี
๔. นายหิบบ มลิตา

มีลูกศิษย์เข้าฝึกหัดในสำนักงาน คือ :

๑. คุณเปรียา สวัสดิชูโต
๒. นายวรรณารถ ทองบรรเทา
๓. นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร
 (ถึงแก่กรรม)

๔. นายภักดี ยงวานิช

ต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้ทำการสมรสกับนางสาว
สนิม เสริมประเสริฐ เกิดบุตรธิดาด้วยกัน ๔ คน คือ :

๑. ด.ช. สิทธิโชค สุขุมณี

๒. ด.ญ. นันทกา สุขุมณี

๓. ด.ญ. อากรณี สุขุมณี

๔. ด.ช. สุพล สุขุมณี

นายบุญเชิด สุขุมณี เป็นคนมีนิสัยตรงไปตรงมา
รักงาน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยใจละเอียด รักครอบครัว
หาเวลาว่างพักผ่อนหย่อนใจได้ยาก เพราะเหตุที่มธุ
ไว้วางใจมอบงานคดีสำคัญ ๆ ให้ทำอยู่เสมอไม่ขาด
เพราะเป็นผลมความรับผิดชอบหน้าที่ทนายความด้วยความซอ
สัตย์อย่างดุษณี เป็นที่ไว้วางใจได้ผู้หนึ่ง จนถึงกับมธุมอบ
หมายให้จัดการทรัพย์สินมรดกราคาเป็นจำนวนหลาย ๆ ล้านบาท
แทน ซึ่งก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้เรียบร้อยเป็นที่ไว้วางใจของผู้
มอบหมายตลอดมา

นายบุญเชิด สุขุมณี มีคติประจำใจที่ปราดักเตือน
ลูกศิษย์ลูกหาในสำนักงานอยู่เสมอว่า “เกียรติ ชื่อเสียง

มคาสาคัญยิ่งกว่าเงินยงนั๊ก ต้องถนอม” นายบุญเชิด
ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒ ที่อำเภอเขา
ย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพราะอาชัพทนายความเป็นเหตุ
ตามอุดมคติของเขาที่ว่า “เกียรติ ช่อเสียง มคาสาคัญ
ยิ่งกว่าเงินยงนั๊ก ต้องถนอม” ซึ่งถือได้ว่าตลอดชีวิตน
นายบุญเชิด สุขุมณี เป็นผู้มีชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติ และ ตาย
อย่างสมเกียรติของทนายความที่หมดแล้วทุกประการ.

คำไว้อาลัยของสนิม

ตั้งแต่นั้นได้ครองรัก และ ครองเรือนมากับคุณบุญเชิด
เป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ คุณบุญเชิดเป็นผู้มีธรรมะของผู้ครอง
เรือนที่เต็มเปี่ยมด้วยพรหมวิหารสี่ เป็นพ่อที่ดีของเมีย เป็น
พ่อที่ดีของลูก เป็นนายที่ดีของบ่าว ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้
หาได้ไม่ง่ายนัก เป็นคุณลักษณะที่ทำให้ชีวิตภายในครอบครัว
ราบรื่น ปกติสุข รักเคารพเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน
การจากไปโดยปัจจุบันทันด่วนของคุณบุญเชิดครั้งนี้อย่างไม่
มีวันกลับมา โดยที่สนิมมิได้เคยคาดคิดมาก่อน ยังมีได้ที่
จะเตรียมตัวเตรียมใจไว้ล่วงหน้าว่าจะมีเหตุการณ์พลัดพราก
เกิดขึ้นเหมือนการเจ็บไข้ได้ป่วยธรรมดา ที่จะมีโอกาสรักษา
พยาบาลกัน ข้าราชการผู้ตายของคุณบุญเชิดที่ได้รับทราบ
ในวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒ เหมือนสายฟ้าฟาดลงกลาง
ดวงใจของสนิม รู้สึกใจหายและตัวชาจนหยิบจับฉวยอะไร
ไม่ถูก มีแต่หน้าตาเท่านั้นเป็นเครื่องปลอบใจ ลูก ๆ เมื่อเห็น
แม่ร้องไห้ต่างก็โผผวาเข้ากอดหน้ากอดหลัง และร้องไห้บ้าง

นำตาของลูกทำให้แม่ตนตั้งใจหนักขึ้น จนไม่รู้จะบอกกับ
 ลูกว่าอย่างไรดี ได้แต่ปลอบลูกว่า ลูกเอื่อยย่ำร้อง แม้ว่า
 แม่กับลูกจะช่วยกันร้องจนน้ำตาเป็นสายเลือด พ่อของเจ้าก็
 ไม่มีโอกาสฟันคนชพ เพราะเขาตายเสียแล้ว สันบุญคุณ
 บุญเข็ด สนิมและลูก ๆ ต้องว่าเหว่และระทมใจเหลือเกิน
 สนิมกับลูกต้องต่อสู้ชีวิตเหมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ แต่
 สนิมก็ขอตงปลิวตามต่อดวงวิญญาณของคุณบุญเข็ดว่า จะ
 พยายามกัดฟันทนต่อสู้อุปสรรคทั้งมวล อุปการะลูก ๆ ให้ดี
 จนได้ จะทำหน้าที่แม่และพ่อแทนคุณบุญเข็ดให้ดีที่สุดใน
 ชั่วชีวิตนี้.

สนิมขอให้ดวงวิญญาณของคุณบุญเข็ดรับรู้ไว้ในที่นี้ด้วย
 เกิดว่า คุณกิมอ่อง เอ็งไชยศรี มิตรแท้ของคุณบุญเข็ดเป็น
 ผู้มีน้ำใจอันประเสริฐน่าบูชา ได้ให้ความอุปการะเกื้อหนุน
 แก่ครอบครัวและลูก ๆ ตลอดมามิได้ขาด ความดีอันนี้จะ
 จารึกอยู่ในจิตใจของสนิมจนวันตาย ซึ่งคุณบุญเข็ดจะหามิตร
 เช่นนี้ได้ไม่ถ้ายัก สนิมขอแสดงความขอบพระคุณคุณกิมอ่อง
 เอ็งไชยศรี ไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

ในที่สุดนี้ จากดวงใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความเคารพ
รัก และบูชา ในความดีของคุณบุญเชิด สนิม ขอให้สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันสงบแล้วของ
คุณบุญเชิดจงประสบสุขคติ สดใสไพโรจน์อยู่ในสุขคติ
ภพ ปราศจากความเศร้าหมองทุกประการ.

๔ เมษายน ๒๕๐๖

คำอาลัยจาก วรรณาด ทองบันเทา ลูกศิษย์

ในสำนักงานทนายความ “ศุภ-วัศตร์” ได้มีผู้มาเป็นศิษย์ ฝึกหัดวิชาว่าความหลายคน ทั้งส่วนมากเข้ามาโดยการฝากฝังของท่านผู้ใหญ่ซึ่งรักใคร่ นับถืออยู่กับคุณบุญเชิด และคุณพระสารสาสน์ประพันธ์ จึงได้รับไว้ ผมเป็นคนหนึ่งในบรรดาศิษย์ที่ ได้มีโอกาสเข้าฝึกหัดใน “ศุภ-วัศตร์” และได้อยู่ใกล้ชิดคุณบุญเชิดในฐานะศิษย์กับอาจารย์เป็นเวลานานพอสมควร ได้เห็นคุณลักษณะความดีของท่านที่ติดต่อศิษย์อย่างเต็มเปี่ยมด้วยความเมตตาปราณี โอบอ้อมอารีรักใคร่เยี่ยงพี่ชายคนโตกับน้อง ๆ อยู่เสมอ จนผมเรียกขานท่านอย่างเต็มปากอยู่เสมอว่า “พี่เชิด” พี่เชิดเป็นผู้ขยันหมั่นในพรหมวิหาร ๔ เป็นคนตรงไปตรงมา นึกจะพูดจะดูว่าใครซึ่งทำอะไรผิดหรือผิดแล้วเป็นต้องพูดต่อว่าต่อหน้าชนิดไม่เกรงใจว่าผู้ฟังเขาจะโกรธเอา เมื่อได้ดูได้ว่าแล้วรู้สึกว่าเป็นสบายใจ และเมื่อได้แล้วแล้วก็แล้วไปไม่เอามายึดถือเป็นอารมณ์ พี่เชิดเป็นผู้ที่ปากร้ายใจดี พวกผมที่เป็นศิษย์ทุกคนต่างรู้ใจ และเคารพรักและนับถืออย่างสูงในพี่เชิดกันทุก

คน พี่เชดเป็นคนไม่หยุดยั้งในการศึกษาหาวิชาความรู้ใส่ตัว
 เอง เพื่อเป็นกำไรแห่งชีวิตอยู่เสมอตลอดมา ดังจะเห็นได้ว่า
 พี่เชดมีความสามารถในการพูดภาษาแต้จิ๋ว และภาษาอังกฤษ
 ได้เป็นอย่างดี ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยไปเมืองจีนหรือเมืองฝรั่งมา
 ก่อนเลย จนในบางครั้งยังความสงสัยแก่ผู้ได้ยินได้ฟังเป็น
 อย่างขงกเคยมี พี่เชดเป็นคนจริงจังกับชีวิตและหน้าที่การ
 งานอย่างขงยวด มีกำลังใจเข้มแข็งและเป็นคนเจ้าระเบียบ
 รักความเรียบร้อย พวกผมที่เป็นศิษย์ทุกคนต่างทราบความ
 จริงนด้วยตนเองทุกคน เพราะทุกคนจะถูกพี่เชดสั่งให้อ่าน
 ตำนวนความเก่า ๆ ของสำนักงานทั้งคดีแพ่งและอาญารวม
 ราว ๆ ๕๐—๖๐ ตำนวน แต่ละตำนวนระเบียบเรียบร้อย
 ดูง่าย ทงนแสดงว่าพี่เชดต้องการสอนให้ศิษย์ได้เห็นกิจการ
 งานอันมีระเบียบเรียบร้อย ซึ่งอาจารย์ได้กระทำมาแล้วว่ามีอยู่
 อย่างไม่ พี่เชดพยายามปลูกปั้นศิษย์ทุกคนอย่างดีเยี่ยมใน
 ทุกแง่ทุกมุมของทนายความโดยไม่ปิดบังอำพราง สอนให้
 ทงหน้าที่ในศาลและนอกศาลตลอดจนการปฏิบัติตัววางตัวใน
 การเข้าสังคม แม้กระทั่งการกินอาหารฝรั่ง ซึ่งพวกผมไม่
 เคยเข้าใจวิถีกันมาก่อน พี่เชดก็พาไปหัดให้ปฏิบัติกันจริง ๆ

แกมขอจากพี่เชดอยู่เสมอ ซึ่งท่านก็เมตตาปราณีอนุเคราะห์
 ในระหว่างผมฝึกหัดอยู่เสมอมา มากบ้างน้อยบ้างตามแต่เหตุ
 การณ์และความจำเป็นของศิษย์ ไม่เคยปฏิเสธคำขอร้องของ
 ศิษย์ นอกจากนกคาขวัญที่ท่านเตือนสติพวกศิษย์และประทับใจ
 ใจพวกผมอยู่ตลอดมากคือ พี่เชดว่า "พวกคุณถ้าหวังความ
 ก้าวหน้าให้เจริญรุ่งเรืองยั่งยืนในอาชีพทนายความแล้ว
 ต้องระลึกเสมอว่า เกียรติ ชื่อเสียง มีค่าสำคัญกว่าเงิน
 ยงนิก ต้องถนอม"

แม้ว่าเมื่อผมลาออกจาก ศุก-วัสตร์ ไปตั้งตัวเองแล้ว
 พี่เชดก็ยังไม่วายเป็นห่วงเป็นใยผม ซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน
 เสมือนเมื่อผมยังอยู่กับท่านนั่นเอง พบกันคราวใดถามเวลา
 พี่เชดเป็นต้องไต่ถามทุกข์สุขและภาระงาน ทั้งให้คำแนะนำตัก
 เตือนแต่สิ่งที่ดีงามแก่ผมเสมอ เหมือนพ่อกับลูก มีอยู่ครั้ง
 หนึ่งพี่เชดทราบว่าผมกำลังว่าความในคดียากับยายแย้งกัน
 ปกครองหลาน ทนายฝ่ายตรงข้าม คือท่านศาสตราจารย์ที่
 เคารพผู้หนึ่ง ด้วยความรักและเป็นห่วงศิษย์ของท่านจะ
 เปลี่ยนพลาเพราะยังใหม่ยังไม่เจนเวทีพอ พี่เชดเรียกเอา

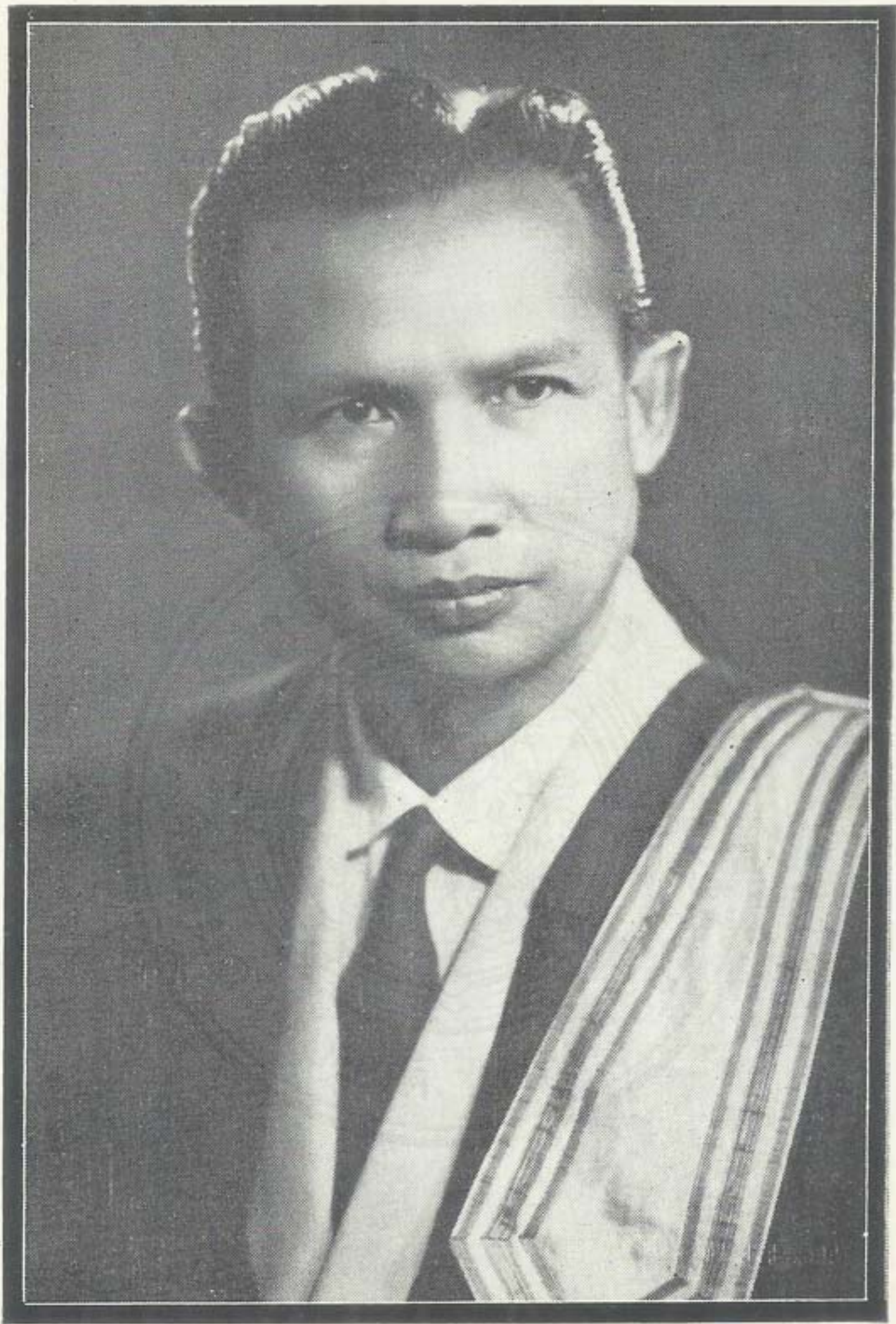
สำนวนไปตรวจดูแล้วสั่งให้ คุณภิกษุ^๕ อังโง^๕ ไชยศรี^๕ เข้า
ร่วมว่าความช่วยเหลือผม จนคดีสำเร็จลุกลงไปด้วยดี

พระเดชพระคุณและความดีของ พี่เชดอันเต็มเปี่ยมไป
ด้วยความเมตตาปราณีที่ได้มีต่อพวกผม ศิษย์^๕ ศุภ-^๕ วัตร^๕ ผม
จะจดจำจารึกไว้จนตลอดไปชั่วชีวิตนี้ ไม่มีวันลืม

ผมขอแสดงความนับถือและเคารพอย่างสูงต่อดวงวิญญู
ญาณอันสงบแล้วของ พี่เชด ขอให้ พี่เชดอันเป็นที่เคารพรัก
อย่างสูงของผม จงมีความสุขสำราญใน สัมปรายภพนั้น
เทอญ.

๔ เมษายน ๒๕๐๖

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร

ช้าตะ ๑ มีนาคม ๒๔๕๗

มตะ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒

ประวัติ

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร เกิดเมื่อ
วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ตรงกับวันจันทร์ ณ อำเภอ
พรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรคนที่ ๗ ของ
รองอำมาตย์โท หลวงโชติภูมิภักดี และนางโชติ ภูมิภักดี
(ทองกาย) พระบูรบริรักษ์ (กลี) ผู้ช่วยราชการเมือง
สกลนครเป็นปู่ อำมาตย์โท พระยาจันตประเทศธานี ศรี
สกลานุรักษ์อรรคเดโชไชยอภัยพิริยะบวรกรมพาทู (โง่นคำ)
ต้นตระกูลพรหมสาขา ณ สกลนคร ผู้สำเร็จราชการและ
เจ้าเมืองสกลนคร เป็นตา มารดาเป็นธิดาของท่านเจ้าคุณ
จันตประเทศธานี พระบูรบริรักษ์เป็นน้องชายของท่าน
เจ้าคุณประจันต์ ฯ และหลวงโชติภูมิภักดี เป็นบุตรของ
พระบูรบริรักษ์ นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร จึง
เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของตระกูล พรหมสาขา ณ สกลนคร
ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ที่สุดในจังหวัดสกลนคร โดยเป็นตระกูล
เจ้าเมืองสกลนคร สืบเชื้อสายสืบเนื่องกันมาแต่รัชกาลที่ ๓
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ รวมระยะเวลา ๑๓๕ ปีล่วงมาแล้ว

การศึกษา

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร เริ่มเข้ารับ
 การศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล จังหวัดสกล
 นครแต่อายุยังเยาว์วัย แล้วย้ายไปศึกษาชั่วคราวที่โรงเรียน
 ปิยะมหาราชาลัย จังหวัดนครพนม ในขณะที่หลวงวรนิติ
 ปรีชา พี่ชายรับราชการเป็นผู้พิพากษาอยู่ที่จังหวัดนครพนม
 ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๕ แล้วย้ายติดตามหลวง
 วรนิติปรีชาไปศึกษาต่อที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จังหวัด
 อุดรธานี มณฑลอุดร ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๒๔๗๖
 ศึกษาอยู่ที่อุดรราว ๔ ปี จน พ.ศ. ๒๔๗๔ จึงได้เข้าไปศึกษา
 ที่วชิราวุธวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ จน พ.ศ. ๒๔๗๗ พ.ศ. ๒๔๗๘
 ออกจากวชิราวุธวิทยาลัยไปศึกษาที่พระนครวิทยาลัย และ
 โรงเรียนอินทศึกษา สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียน
 อินทศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกล
 นคร ได้เข้าศึกษาวิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 และการเมือง จึงสำเร็จเป็นธรรมศาสตรบัณฑิตเมื่อสมัย ๒
 เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

การรับราชการ

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร เริ่มเข้ารับ
ราชการที่กรมปลัดบัญชา กระทรวงกลาโหม ตั้งแต่วันที่ ๑๖
กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ในประเภทลูกจ้างก่อนในอัตรา ๒๐
บาท แล้วปรับเข้ารับอัตราใหม่ในตำแหน่งพนักงานสามัญ
ชั้น ๔ รับพระราชทานเงินเดือนอัตรา ส.ท. ชั้น ๑๓ เมื่อ
วันที่ ๑ เม.ย. ๒๔๘๑ และได้รับพระราชทานเลื่อนเงินเดือน
ต่อมาทุกปี จนได้รับอัตราชน จ. ชั้น ๒๑ เมื่อ ๑ เมษายน
๒๔๘๘ เดือนละ ๕๕ บาท และได้รับพระราชทานเงินเดือน
ทรงสุดท้ายเดือนละ ๑๑๐ บาท เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๙
ในตำแหน่งผู้ช่วยอัยการศาลทหารบกอุบล ตามคำสั่งทหาร
ที่ ๑๕/๖๓๔ ลงวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๔๘๙

(โอนจากกรมปลัดบัญชากระทรวงกลาโหม ไปรับราชการทาง
ชน. ตั้งแต่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๘ ตามคำสั่ง บช. ที่ ๑๕/๕๗๔๕ ลงวันที่ ๑
กรกฎาคม ๒๔๘๘ และเข้าสำรองราชการ บก. ชน. ตามคำสั่งทหาร
ที่ ๑๕๘/๓๔๖๕ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๘๘)

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ได้ลาออก
จากราชการเพื่อประกอบอาชีพทางทนายความตั้งแต่ปี พ.ศ.
๒๔๙๒ และเริ่มประกอบอาชีพทนายความตั้งแต่บัดนั้นตลอด

มาจนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๐๒   กำนวณ
อายุได้ ๔๕ ปี

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร มีพี่น้องร่วม
บิดามารดาเดียวกัน รวมทั้งหมด ๘ คนด้วยกัน แต่ได้เสียชีวิตเสีย
เมื่อยังเยาว์ จึงเหลือเพียง ๕ คนเท่านั้น คือ :

๑. หลวงวรนิติปรีชา (วรดี พรหมสาขา ณ สกลนคร)
๒. นางสาวประทุม พรหมสาขา ณ สกลนคร
(ถึงแก่กรรมแล้ว)
๓. นายประณีต พรหมสาขา ณ สกลนคร
(ถึงแก่กรรมแล้ว)
๔. นางโสภา ฉัตรระเนตร
๕. นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร

หลวงโชติภูมิภักดี บิดานายประสิทธิ์ได้ถึงแก่กรรม
ด้วยไข้หวัดใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ในขณะที่รับราชการเป็น
นายอำเภอสว่างแดนดิน และได้เข้าไปรักษาราชการแทน
เจ้าเมืองสกลนคร พระยาสกลกิจวิจารณ์ เจ้าเมืองสกลนคร
ซึ่งได้ไปราชการ ณ กรุงเทพฯ เมื่อบิดาถึงแก่กรรมนั้น
นายประสิทธิ์มีอายุเพียง ๕ ขวบเท่านั้น มารดาจึงเป็นผู้

เลี้ยงดูทูลนอมตลอดมาจนโต จึงได้ไปอยู่ในความดูแลของ
หลวงวรนิติปรีชา พี่ชาย ซึ่งได้ให้การศึกษาล่าเรียนเป็น
อย่างดีจนสำเร็จได้รับปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต

นางสาวประทุม และนายปราณต์ พี่ของนายประสิทธิ์
ได้ถึงแก่กรรมในเวลาต่อมาหลังจากคุณพ่อถึงแก่กรรมเล็ก
น้อย ส่วนคุณแม่ของนายประสิทธิ์ได้ถึงแก่กรรมเมื่อปี

พ.ศ. ๒๔๘๕

นายประสิทธิ์ยังเป็นโสด ไม่มีบุตรภรรยา เมื่อออก
จากราชการแล้วได้ประกอบอาชีพทนายความ ณ สำนักงาน
“ศุภ-วัศร์” ร่วมกับ คุณบุญเชิด ศุภมณี

ราชการพิเศษ

เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๘ ได้รับแต่งตั้งจากทาง
ราชการ ให้เป็นพนักงานสอบสวนตามเขตอำนาจตามประ-
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สำหรับจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกักคุมตัว
และการควบคุมจัดการหรือทรัพย์สิน ของบุคคลที่เป็นศัตรู
ต่อสหประชาชาติ พ.ศ. ๒๔๘๘

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ ตอน ๕๐ ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๘)

เกี่ยวกับเรื่องเทนนิส

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร เริ่มหัดเล่น
 เทนนิสตั้งแต่เมื่ออายุยังเยาว์ ขณะอยู่กับหลวงวรนิติปรีชา
 พิชายที่อยู่จังหวัดอุดรธานี โดยเหตุที่หลวงวรนิติปรีชามี
 สนามเทนนิสอยู่ในบริเวณบ้านพักผู้พิพากษา ก่อนที่จะย้าย
 ไปสโมสรรอุดร นายประสิทธิ์จึงเล่นเทนนิสได้แต่วาระนั้น
 เป็นต้นมา เมื่อเข้าไปศึกษาต่อที่วชิราวุธวิทยาลัย นาย
 ประสิทธิ์ ก็ได้เล่นให้ในนามของโรงเรียนไปเข้าแข่งขัน
 รุ่นเล็กที่สโมสรรีสลม จึงเป็นเหตุให้นายประสิทธิ์ ชอบ
 เล่นกีฬาเทนนิสในสมัยต่อมาเมื่อเป็นทนายความ และถอ
 เป็นกิจวัตรประจำวันที่จะต้องเล่นเสมอขาดไม่ได้ จนมีเพื่อน
 ฝูงพวกเล่นเทนนิสด้วยกันมากมายหลายสิบท่าน ทั้งเพื่อน
 รุ่นราวคราวเดียวกัน และท่านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในศาล
 กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสมาชิกสโมสรเนติบัณฑิตสภา นายประ
 สิทธิ์ เป็นเลขานุการคณะกรรมการด้วยคนหนึ่ง การเล่น
 ก่ออยู่ในชนิดพอใช้ จึงมีผู้รักมักคุ้นกันเป็นจำนวนมาก.

คำไว้อาลัย

นายประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร เป็นน้อง
ชายของคุณหลวงวรนิติปรีชา น้องชายของข้าพเจ้าที่รัก
ยิ่งผู้หนึ่ง ได้ประกอบคุณงามความดีในทางราชการขณะ
ที่รับราชการอยู่ในกระทรวงกลาโหม และในทางส่วนตัว
และแก่วงศ์ตระกูลเป็นอย่างดีมาแล้ว เมื่มาถึงแก่กรรม
ลงด้วยมือของคนใจพาล จึงทำให้เป็นที่น่าเสียดายและ
เศร้าโศกอาลัยรักยิ่งแก่ญาติมิตรรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย
จึงขอคุณพระรัตนตรัยจงส่งวิญญาณผู้วายชนม์ไปสู่
สรวงสวรรค์ตามกรรมดีที่ได้ประกอบไว้เนิ่นเทอญ.

พลตรี หลวงหล้าบรรลือฤทธิ

คำไว้อาลัย

ในการพระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ พรหม-
สาขา ณ สกลนคร น้องชายคนเล็กของผมในวันพฤหัสบดี
ที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๖ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยารามนี้ ผมผู้
เป็นพี่ชายของน้องประสิทธิ์ รู้สึกสลดรันทดใจเป็นอย่างยิ่ง
ที่ต้องสูญเสียน้องชายคนนี้ไปในวาระที่ยังไม่สมควร กำลัง
หนุ่มแน่นเต็มตัว ลูกเมียไม่มี และกำลังเจริญก้าวหน้ารุ่ง
เรืองในอาชีพทนายความ จนผมไม่อาจพูดอะไรได้ให้สมกับ
ความรู้สึกอันแท้จริงในหัวใจ เพราะเหตุการณ์อันไม่เคยคาด
คิดมาก่อนเลยว่า จะประสบแก่ตัวเองในลักษณะร้ายกาจรุนแรง
ถึงเพียงนี้ ในเวลากะทันหัน ในขั้นแรกคิดแต่เพียงว่า
บาดเจ็บสาหัส แต่ในเวลาต่อมาไม่ถึงชั่วโมง กลับได้รับข่าว
ร้ายว่า น้องได้สูญเสียชีวิตไปแล้ว ทันใดที่ทราบข่าว
ลูก ๆ ของผมซึ่งเป็นหลานของน้องประสิทธิ์ ต่างกรอแงให้
ให้ระงมไปเลย เวลาอาบน้ำศพผมก็ไม่ได้อยู่พอได้เห็นหน้า
น้องเป็นครั้งสุดท้ายกับเขาเลย เพราะไปสวนทางกับศพน้อง

และศพคุณบุญเชิด สุภมณี ทคุณสนิม สุภมณี ภรรยาคุณ
บุญเชิด ไปรับกลับจากเพชรบุรีมาไว้ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม
ผมเองถึงกับน้ำตาไหลพราก เมื่อก่อนเห็นศพน้องตั้งรอการ
สวดพระอภิธรรมในค่ำวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๐๒ นั้น และ
ได้ฟังญาติมิตรสนิทเล่าเหตุการณ์ให้ฟังโดยละเอียด จนไม่
อาจจะพูดอะไรกับใคร ๆ ในขณะนั้นได้ จึงขอประทานอภัย
จากญาติมิตรทั้งหลายในโอกาสสนทนา และขอขอบพระคุณ
ญาติมิตรของน้องประสิทธิ์—ของคุณบุญเชิด สุภมณี ที่ได้
สละเวลาอันมีค่าของท่านไป เคารพศพในการสวดพระอภิ
ธรรมทุก ๆ คืนเป็นจำนวนมากมายี่ไม่ขาดสาย ทั้ง ๆ ที่ผม
และคุณสนิม สุภมณี และน้องโสภาก็อบไม่ได้เรียนบอก
กล่าวแก่ท่านผู้ใดเลย นอกจากประกาศทางวิทยุและหนังสือ
พิมพ์เท่านั้น แสดงให้เห็นถึงมุกตาคิดที่ท่านทั้งหลายได้
แสดงความเห็นอกเห็นใจพวกผม ในวันบรรจุศพก็มีท่านผู้
ใหญ่ในราชการและท่านที่เคารพนับถือทั้งหลายไปให้เกียรติ
เป็นจำนวนมาก ผมขอขอบพระคุณอีกครั้งหนึ่ง

น้องประสิทธิ์เป็นกำพร้าบิดามาแต่อายุเพียง ๕ ขวบ
เมื่อหลวงโชติภูมิภักดีบิดาได้ถึงแก่กรรม คราวไข้หวัดใหญ่

ระบาดทั่วโลกเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ คุณแม่
 ได้กล่อมเกลียงเลี้ยงดูมา และให้การศึกษาชั้นต้นกับคุณครู
 ช่วงและคุณครูกล้วย กมลรัตน์ ผมพระคุณมาแต่เยาว์ และ
 ไปอยู่กับท่านทั้ง ๒ นับเป็นพระคุณแก่น้องประสิทธิ์
 อย่างล้นเหลือ ซึ่งไม่อาจลืมเสียได้ ต่อมาน้องประสิทธิ์ได้
 มาอยู่กับผมผู้เป็นพี่ชายที่นครพนมและอุดร แล้วผมได้ส่งให้
 เข้าไปศึกษาที่วชิราวุธวิทยาลัย ในขณะที่เดียวกันได้ส่งน้อง
 โสกาให้ไปเรียนวิชาสามัญและวิชาครูที่เบญจมราชาลัย ผม
 ตั้งใจให้น้องประสิทธิ์ได้เข้าศึกษาอบรมในโรงเรียนกินนอน
 (Public School) ที่ดีที่สุดในเมืองไทย เพื่อจะได้เป็นทา-
 ยาท ดำรงวงศ์ตระกูลให้เจริญวัฒนาถาวรในอนาคตคนหนึ่ง
 ของคุณพ่อ ผมพระคุณของลูก แต่ท่านก็ได้มาด่วนเสียชีวิต
 ไปแต่ยังหนุ่มมากเช่นเดียวกัน คือท่านเสียชีวิตเมื่อมีอายุ
 เพียง ๓๖ ปีเท่านั้น หากไม่ท่านก็อาจได้เป็นเจ้าเมืองสืบตระกูล
 คุณปู่และเจ้าคุณตาได้ คุณแม่ผมถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๘๕ ขณะผมดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาอยู่ที่นครราชสีมา
 ภายหลังมรณกรรมของคุณพ่อเกือบ ๒๕ ปี คุณแม่ถึงแก่
 กรรมเมื่ออายุ ๖๒ ปี ก็นับว่าเมื่อคุณพ่อสิ้นชีวิตแล้ว พวก

เราถูก ๆ ก็ยังได้รับความอบอุ่นจากคุณแม่ต่อมา แต่เวลานี้
 เราไม่มีทั้งคุณพ่อคุณแม่แล้ว เราเป็นกำพร้าทั้งพ่อและแม่
 เมื่อพ่อตาย ผมเสียน้องชายน้องหญิงไปอีก ๒ คนในเวลา
 ไล่เรี่ยกัน จนคุณแม่แทบเป็นบ้าตาย ต่อมาเราก็กเสียน้อง
 ประสิทธิ์ไปในครั้งนอก โชคร้ายข้างเป็นของเราบ่อยเสีย
 เหลือเกิน เมื่อน้องประสิทธิ์ออกจากวชิราวุธวิทยาลัยแล้ว
 ผมและครอบครัวเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ เพราะขณะนั้นผมเป็น
 ผู้แทนราษฎร และภายหลังได้เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงยุติธรรมของท่านเจ้าพระยามหิธร (ลออ ไกรภูมิ)
 ประสิทธิ์ก็มาอยู่กับผม จนผมต้องออกไปรับราชการตามต่าง
 หัวเมือง ในตอนหลังนี้น้องประสิทธิ์ได้อยู่ร่วมกับผมเป็น
 เวลาหลายปี ผมต้องให้ความอุปการะแทนคุณพ่อคุณแม่ น้อง
 ประสิทธิ์จึงได้อยู่ร่วมกับหลาน ๆ ทุกคนอย่างใกล้ชิดสนิท
 สนม ตอนหลังเมื่อผมบ๊วย หลังจากผมลาออกจากราชการ
 เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๓ น้องประสิทธิ์ก็ได้ช่วยให้ความ
 อุปการะในการศึกษาเล่าเรียนแก่หลาน ๆ ทุกคน ซึ่งผมและ
 ลูก ๆ จะลืมนบุญคุณของประสิทธิ์ไปไม่ได้เลย เรายังระลึกถึง
 ความดีของประสิทธิ์อยู่เสมอมาตราบเท่าทุกวันนี้ เมื่อเราสูญ

เสียประสิทธิภาพไปแล้ว เราจึงขาดผู้ให้ความอุปการะโดยสิ้นเชิง
ทันที แต่โดยที่ประสิทธิภาพทั้งเงินมรดกไว้จำนวนหนึ่ง จึงช่วย
ให้หลาน ๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนจนหลาน ๓ คนสำเร็จ
ชั้นอนุปริญญา และปริญญา ๒ คนหลังสุดเมื่อปีการศึกษา
๒๕๐๔ น

ในที่สุดนี้ ผมจึงขอกล่าวไว้ให้ปรากฏ ขอให้ดวงวิญ-
ญาณอันบริสุทธิ์ของน้องประสิทธิภาพ ไปบังเกิดในอนาคต
ชาติในมนุษยโลกด้วยดีด้วยเถิด.

จากใจจริงของพี่

ปวี พงษ์มลิทธิ วัฒนาพร
16 มี.ค. ๐6.

คำไว้อาลัยของหลาน

อาสัทธิข่า

ทั้ง ๆ ที่หลานรู้อยู่ดว่า ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหนี
ไม่พ้น แต่เมื่อความตายนั้นเกิดขึ้นแก่อาสัทธิซึ่งเป็นที่เคารพ
รักที่สุดของหลาน ๆ แล้ว หลานก็รู้สึกถึงความตายนั้นช่างมา
ถึงรวดเร็ว อย่างโหดร้ายทารุณ และนำมาซึ่งความทุกข์อย่าง
สุดแสน เพราะหลานไม่มีใครอย่างอาสัทธิอีกแล้ว อาสัทธิ
เคยปรารภเสมอว่า คนเราถ้าเงินเสียอย่างเดียว จะทำ
อะไรมันก็อับจนไปเสียทั้งนั้น แต่อาสัทธิไม่เคยจนน้ำใจ
สำหรับหลาน ๆ เลย อาสัทธิได้ให้ความรัก ความกรุณา และ
ความปรารถนาดีซึ่งยากจะหาได้อยู่ตลอดมา หลาน ๆ ทุกคน
จึงซาบซึ้งในน้ำใจอันประเสริฐของอาสัทธิยิ่งนัก และได้ตั้ง
ปณิธานกันไว้ว่า จะพยายามปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตนตาม
ที่อาสัทธิหวังไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้เป็นความภาคภูมิใจแก่ดวง
วิญญาณของอาสัทธิ หากจะหยั่งรู้ได้ด้วยญาณอันใด

ขอเดชะอำนาจแห่งกุศลบุญราศี และผลานิสงส์ อัน
 หลาน ๆ ได้สร้างสมมาทางสัน รวบรวมทั้งความเคารพรักกตัญญู
 ที่หลาน ๆ มีต่ออาสีทธ ได้เป็นกุศล และเป็นกำลังส่งให้ดวง
 วิญญาณอันบริสุทธิ์ของอาสีทธ ประสบแต่ความสุขสงบใน
 สัมปรายภพ แม้จะได้เกิดในชาติหน้าก็ขอให้มีความสุข และ
 ความหวังในชีวิตยิ่งกว่าในชาตินี้เทอญ.

หลาน ๆ ของอาสีทธ

คำไว้อาลัย

การจากไปอย่างรวดเร็วและกระทันหันของน้องประสิทธิ์ ทำให้พี่เสียใจและเศร้าใจสุดที่จะพรรณนา เพราะเรามีพี่น้องอยู่เพียงสามคนเท่านั้น เราพี่น้องรักกัน และเคารพซึ่งกันและกัน มีทุกข์สุขอย่างใดก็ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือกันตามความสามารถ

ในช่วงชีวิตของน้องประสิทธิ์ได้ทำแต่ความดี รักพี่น้อง รักเพื่อน มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารี สภาพเรียบร้อย มีความกตัญญู จึงเป็นที่รักนับถือของญาติพี่น้องและมิตรสหายทั่วไป เมื่อก้าวมาถึงแก่กรรมเสียแต่ในวัยที่กำลังก้าวเข้าสู่ความรุ่งโรจน์เช่นนั้น จึงเป็นที่น่าเสียดาและอาลัยยิ่ง

ขอให้กุศลผลบุญและความดีของน้องประสิทธิ์ ที่ได้ประกอบไว้เมื่อมีชีวิตอยู่ รวมทั้งกุศลผลบุญที่ญาติมิตรได้ตั้งใจทำและอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณของน้องประสิทธิ์ จงเป็นพลวบัจจยให้ดวงวิญญาณของน้องประสิทธิ์ พรหมสาขา ณ สกลนคร ไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

โสภา นั้ตระเนตร

[๑๑]

แต่น้ำลิต

เหมือนวาทหยาตมาขาดหยด
เคขรินรดดวงใจให้ชื่นขวัญ
เหมือนสนสุรยสนแสงแห่งสายจันทร์
ไม่มีวันกลับเขือนเหมือนก่อนวาร

ชีวิตคนมีค่าราคาต่ำ
หรือจึงทำอย่างนี้ได้ไม่สงสาร
ชีวิตเขาเขาหวงหวงดวงมาน
แต่ชนบานกับชีวิตเขาปลิดไป

ต่อแต่นี้ไม่มีใครได้แทนน้ำ
จะเหวว่าหวนฤดทุกทีไหน
จะเขียบเขินเขิญขุกทุกข้หมองใจ
เหลียวหาใครให้แทนไม่แม่นเลย

ทุกแผ่นดินฝนหนาเหยียบ
 เย็นยะเยียบหม่นหมองห้องใจเอ๋ย
 ทุกทุกสิ่งผ่านไปไม่เหมือนเคย
 มีแต่เลขลับไปไม่คืนมา

ทงร รอยว่าสนน้ำแล้ว
 ก็ยงแว้วเสียงแม่...ชะเง้งหา
 ยังคอยเฝ้าคอยรับน้ำกลับมา
 โอ้นิจจา หลานน้อยยังคอยรอ

ในยามดึกน้ำค้างโปรยโรยอย่างนี้
 น้ำจะพัดดวงฤดทไหนดนอ
 จะอยู่ไกล...ไกลเกินกู่สุครุพ
 นิจจาหนอ น้ำหลับสนิท...นิจนรินทร์

มัลลิกา ฉัตรเนตร

เพียงและเพื่อน้ำสีทึบ

๑๒ กันยายน ๒๕๐๒

ฉันบันทึกเหตุการณ์ลงในสมุดด้วยดวงใจที่ให้โหย ต่อ
แต่ไม่มีอีกแล้ว..... ภาพน้ำสีทึบที่ลุ่มหลังลุ่มไหล่หลานด้วย
ความรัก วันคืนเก่า ๆ คงเป็นเพียงอดีตที่จารึกอยู่ในชอกหนึ่ง
แห่งหัวใจของหลานชั่วนี้จักกาล ... ..

๑๒ กันยายน ๒๕๐๓

ครบรอบหนึ่งปีกับน้ำสีทึบจากไปแล้วใช่ไหม? จริงสินะ
๑ ปีเต็มไปด้วยความเศร้าสลด ... รันทด ... และน้ำตานองหน้า
อนิจจา ... น้ำสีทึบหลับสนิท ... ดวงวิญญาณจมดิ่งอยู่ในห้วงฝัน
ที่เลื่อนลอย ... กระเจิงขวัญ.

๑๒ กันยายน ๒๕๐๔

แหงนหน้ามองฟ้าเดือนแรมด้วยใจระโหยให้ เสียง
หัวใจแผ่วกระซิบ วิญญาณลอยของน้ำสีทึบอยู่หนแห่งใดหนอ
อาจจะเป็นแสงดาวที่หล่นวูบแล้วเลื่อนดับก่อนที่หลานจะได้แล
เห็นน้ำสีทึบแรมลับไม่กลับคืน ... ..

๑๒ กันยายน ๒๕๐๕

หวังขอพบน้ำสิทธิ์ในความฝัน นิจจาเอ๋ย... เพียงแต่
 ฝันเท่านั้นหรือ? แต่ก็ยังดีที่ยังได้มีโอกาสพบน้ำที่สดแสน
 อลยอีกครั้ง แม้จะเป็นเพียงภาพความฝันเท่านั้นก็ตาม.

๔ เมษายน ๒๕๐๖

ควีนส์ชาวจาก ๆ ลอยชั้นสูง ม้วนตัวอยู่เหนือพระเมรุ
 แล้วเจ็ดกระเจิงไปตามสายลมที่พรมพริ้ว ฉันทะแง่มองแล้วต้อง
 ก้มหน้าปาดน้ำตาที่หยาดหยด ภายของฉันทะเย็นเยียบ ...
 ... หวนผวา ..... ยามเมื่อเปลวไฟลูกกลมเลี้ยวร่างที่ไร้ชีวิต .....
 เกรียมไหม้ ... เหลือแต่เพียงเถาถ่าน ... .. นี้หรือฉากสุดท้าย
 แห่งชีวิต?

ฉันทะฝันภาพความฝัน ... ภาพอดีตที่กรีดใจ ... ตลอดจน
 น้ำใจที่แสนประเสริฐของน้ำสิทธิ์ไว้ ณ มุมสงบแห่งหนึ่งของ
 ดวงจิต ... สุขสานใจ ... เพียงและเพื่อน้ำสิทธิ์คนเดียว.

เบญจวรรณ นิตระเนตร

พระบรมราโชวาท

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘

ขอ จกหมาย คำสั่งตาม ความประสงค์ ให้แก่ ลูก
บรรดาซึ่งจะให้ออกไปเรียนหนังสือในประเทศยุโรป จง
ประพฤติตามโอวาทที่จะกล่าวต่อไปนี้ :

๑. การซึ่งจะให้ออกไปเรียนครั้นมีความประสงค์
มุ่งหมายแต่จะให้ไต่วิชาความรู้อย่างเคียว ไม่นั้นหมาย
จะให้เป็นที่เกียรติยศชื่อเสียงอย่างหนึ่งอย่างใดในชั้นซึ่งยัง
เป็นนักเรียนอยู่นั้นเลย เพราะฉะนั้นที่จะไปครั้นอย่าให้
ไว้วางใจว่าเป็นเจ้า ให้ถือเอาบรรดาศักดิ์เสมอลูกผู้มิตระ-
กูลในกรุงสยาม คืออย่าให้ใช้สิทธอแยลไฮเนสปรินซ์
นำหน้าชื่อ ให้ใช้แต่ชื่อเดิมของตัวเอง ๆ เมื่อผู้
เขาจะ เติมหน้าชื่อ หรือ จะเติมท้ายชื่อ ตามธรรมเนียม
อังกฤษเป็นมิสเตอร์ หรือเอสไควร์ก็ตามที่เถิดอย่าคิด
คำนับเขาเลย แต่ไม่ต้องใช้คำว่านายตามอย่างไทย

เป็นคำนำของชอลูกขุนนางที่เคยใช้แทนมิสเตอร์ เมื่อ
เรียกชอลไทยในภาษาอังกฤษบ่อย ๆ เพราะว่าภาษาไทย
ไทยซึ่งจะทำให้เป็นที่ฟังชัด ๆ หูไป

ขออธิบายความประสงค์ขอนให้ชัดว่า เหตุใดจึง
ได้ไม่ให้เป็นยศเจ้า เหมือนอาของตัวที่เคยไปแต่ก่อน
ความประสงค์ขอน ใช้ว่าจะเกิดขึ้นเพราะไม่มีความ
เมตตากรุณาหรือจะขี้ขลาดขอนเร้นไม่ให้ความเป็นลูกอย่าง
นั้นเลย พ่อคงรับว่าเป็นลูกและมีความเมตตากรุณาตาม
ธรรมดาที่บิดาจะกรุณาต่อบุตร แต่เห็นว่าซึ่งจะเป็นยศ
เจ้าไปนั้นไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่ตัวนัก ด้วยธรรมดา
เจ้านายฝ่ายเขามันน้อย เจ้านายฝ่ายเรามีมาก ข้างฝ่าย
เขามันน้อยตัวก็ยกย่องท่านข้าราชการใหญ่โตมากกว่าเรา
ฝ่ายเราจะไปมียศเสมอกับเขา แต่ความบริบูรณ์และ
ยศศักดิ์ไม่เต็มเหมือนอย่างเขา ก็จะเป็นที่น้อยหน้าและ
เห็นเป็นเจ้านายเมืองไทยเลวไป และถ้าเป็นเจ้านายแล้ว
ต้องรักษา ยศศักดิ์ ในกิจการทั้งปวงที่จะทำทุกอย่างเป็น
เครื่องล่อตาล่อหูคนทั้งปวงที่จะให้พอใจพอใจฟัง จะ
ทำอันใดก็ต้องระวังตัวไปทุกอย่าง ที่สุดจนจะช้อจ่าย

อินไตก็แพงกว่าคนสามัญ เพราะเขาถือว่ามั่งมีเป็นการ
 เปลืองทรัพย์ ในที่ไม่ควร จะเปลือง เพราะเหตุว่าถึงจะ
 เป็นเจ้าก๊ก เป็นไพร่ก๊ก เมื่ออยู่ในประเทศมิใช่บ้าน
 เมืองของตัว ก็ไม่มีอำนาจจะทำอุทธรณ์โทษอินไตผิดไปกับ
 คนสามัญได้ จะมีประโยชน์อยู่นิดหนึ่งแต่เพียงเข้าที่
 ประชุมสูง ๆ ได้ แต่ถ้าเป็นลูกมีตระกูลก็จะเข้าในที่
 ประชุมสูง ๆ ไต่เต่ากันก็จะเป็นเจ้านั่นเอง เพราะฉะนั้น
 จึงขอห้ามเสียว่าอย่าได้ไปอวดอ้างเอง หรืออย่าให้คน
 ใส่อวดอ้างว่าเป็นเจ้านายอินไต จึงประพฤติให้ถูก
 ตามคำสั่งนี้

๒. เงินค่าที่จะใช้สอยในการเล่าเรียนกินอยู่หนึ่งห่ม
 ทังปวงนั้น จะใช้เงินพระคลังข้างที่คือเงินที่เป็นส่วนสิทธิ์
 ชาติแก่ตัวพ่อเอง ไม่ใช่เงินที่สำหรับจ่ายราชการแผ่นดิน
 เงินรายนี้ไต่ฝากไว้ที่แบงก์ ซึ่งจะไต่มีคำสั่งให้ราชทูต
 จ่ายเป็นเงินสำหรับเรียนวิชาชั้นต้น ๕ ปี ๆ ละ ๓๒๐
 ปอนด์ เงิน ๑,๖๐๐ ปอนด์ สำหรับเรียนวิชาชั้นหลัง
 อีก ๕ ปี ๆ ละ ๔๐๐ ปอนด์ เงิน ๒,๐๐๐ ปอนด์ รวม
 เป็นคนละ ๓,๖๐๐ ปอนด์ จะไต่รู้วิชาเสร็จสิ้นอย่างช้า

ใน ๑๐ ปี แต่เงินนี้ฝากไว้ในแบงก์คงจะมีดอกเบี้ยมาก
 ขึ้น เหลือการเล่าเรียนแล้วจะได้ใช้ประโยชน์ของตัวเอง
 โดยชอบใจ เป็นส่วนยกให้ เงินส่วนของใครจะลงชื่อ
 เป็นของผู้นั้นฝากเอง แต่ในกำหนดยังไม่ถึงอายุ ๒๑ ปี
 เต็ม จะเรียกเอาเงินใช้สอยเองมิได้ จะตั้งผู้จัดการแทน
 ไว้ที่นอกให้เป็นผู้ช่วยจัดการไป เงินฝากไว้แห่งใด เท่าใด
 และผู้ใดเป็นผู้จัดการจะใดทำหน้าที่สอยให้อีกฉบับหนึ่ง
 สำหรับที่จะไปทวงเอาในเวลาต้องการได้

การซึ่งใช้เงินพระคลังข้างที่ไม่ใช้เงินแผ่นดินอย่าง
 เช่นเคยจ่ายให้เจ้านายและบุตรข้าราชการไปเล่าเรียน
 แต่ก่อนนั้น เพราะเห็นว่ามีลูกมากด้วยกัน การซึ่งให้มี
 โอกาสและให้ทุนทรัพย์ซึ่งจะใดเล่าเรียนวิชา เป็นหลัก
 ทรัพย์มรดกอันประเสริฐดีกว่าทรัพย์สิ้นเงินทองอื่น ๆ ด้วย
 เป็นของติดตัวอยู่ใดไม่มีอันตรายที่จะเสื่อมสูญ ลูกคน
 ใดที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดก็ หรือไม่มีสติปัญญา
 เฉลียวฉลาดก็ ก็จะต้องส่งไปเรียนวิชาทุกคนตลอด
 โอกาสที่จะเป็นไปได้ เหมือนหนึ่งใดแบ่งทรัพย์มรดกให้
 แก่ลูกเสมอ ๆ กันทุกคน ก็ถ้าจะใช้เงินแผ่นดินสำหรับ

ให้ไปเล่าเรียนแก่ผู้ซึ่งไม่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด กลับ
 มาไม่ได้ทำราชการคุ้มกับเงินแผ่นดินที่ลงไป ก็จะเป็นที่
 ตีเคียดของคนข้างจำพวกว่ามีลูกมากเกินไป จนต้องใช้
 เงินแผ่นดินเป็นค่าเล่าเรียนมากมายเหลือเกิน แล้วซ้ำ
 ไม่เลือกเฟ้นเอาแต่ที่เฉลียวฉลาดจะได้ราชการ คนโง่
 คนเงาก็เอาไปเล่าเรียนให้เปลืองเงิน เพราะค่าที่เป็นลูก
 ของพ่อ ไม่อยาก จะให้มีมรดกที่พุกตีเคียดเกี่ยวของกับ
 ความปรารถนา ซึ่งจะสงเคราะห์แก่ลูกให้ทั่วถึงโดย
 เทียงธรรมนจึงมิได้ใช้เงินแผ่นดิน

อีกประการหนึ่งเล่า ถึงว่าเงินพระคลังข้างต้นเอง
 ก็เป็นเงินส่วนหนึ่งในแผ่นดินเหมือนกัน เว้นแต่เป็นส่วนที่
 ยกให้แก่พ่อใช้สอยการในครัว มีทำการกุศลและสงเคราะห์
 ขตรภรรยาเป็นต้น เห็นว่าการสงเคราะห์ด้วยเล่าเรียน
 ดั่งนี้เป็นดีกว่าอย่างอื่น ๆ จึงได้เอาเงินรายนี้ใช้เป็นการมี
 คณิตต่อแผ่นดินที่ไม่ต้องแย่งเงินแผ่นดินมาใช้เป็นค่าเล่า
 เรียนชนอีกส่วนหนึ่ง และพ้นจากคำคัดค้านต่าง ๆ
 เพราะเหตุที่พ่อเอาเงินส่วนที่พ่อจะได้ใช้เองนั้นออกให้ค่า
 เล่าเรียน ด้วยเงินรายนี้ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะแทรกแซงว่า
 ควรใช้เช่นนั้น ไม่ควรใช้เช่นนั้นได้เลย

๓. จงรู้สึกตัวเป็นนิมิต ว่าเกิดมาเป็นเจ้านายมี
 ยศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยว่า
 ผู้ใดเป็นเจ้าของแผ่นดิน จะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่
 จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติ ถ้าจะว่าตาม
 การซึ่งเป็นมาแต่ก่อน เจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการ
 ไต่ยากกว่าลูกขุนนาง เพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดา
 ศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำ ๆ ซึ่งเป็นกระโถ
 ้นแรก คือเช่นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็กเป็นต้น ก็ไม่
 ไต่เสียแล้ว จะไปตั้งแต่งให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศ
 ศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่จะทำการ
 ในตำแหน่งนั้นไปไต่ ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นเจ้านาย
 จะเป็นผู้ใดทำราชการมีชื่อเสียงศักดิ์ยศแต่สติปัญญา
 ความรู้และความเพียรของตัว เพราะฉะนั้นจึงออกส่าหระ
 เล่าเรียนโดยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อไต่มีโอกาสที่จะ
 ทำการให้เป็นที่คุณแก่บ้านเมืองของตน และโลกที่ตัวได้
 มาเกิด ถ้าจะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้วหนึ่ง ๆ อยู่จน
 ตลอดชีวิตก็เป็นสหายทั้งนั้น จะไม่ผิดอันใดกับสัตว์
 ทรนจวนอย่างเลวนัก สัตว์ทรนจวนมันเกิดมากินๆนอนๆ

แล้วก็ตาม แต่สัจธรรมอย่างยังมีหนึ่ง มีเขา มีกระดูก
เป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติก้อย่างเช่นสัตว์
ดิริจฉานแล้ว จะไม่มีประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิริจฉาน
บางพวกไปอีก เพราะฉะนั้นจึงอุทิศสาธุที่จะเรียนวิชาเข้า
มาเป็นกำลังที่จะทำตัวให้ดีกว่าสัตว์ดิริจฉานให้จงได้ จึง
จะนับว่าเป็นการไถ่ถอนของคุณพ่อ ซึ่งได้คิดทำนุบำรุงเพื่อ
จะให้ติดตั้งแต่เกิดมา

๔. อย่าได้ถือตัวว่าเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมี
อำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรง
คุมเหงผู้ใดเขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่ต่อสู้อะไรไม่
อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจกันนั้นเป็นการผิดแท้
ที่เคียด เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมี
อำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่แท้ว่าเมื่อรัก
ลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติกการชั่วดังนั้น
คงจะเป็นโทษแก่ลูกนั่นเอง ทั้งในปัจจุบันอนาคต เพราะ
ฉะนั้นจึงรู้เถิดว่า ถ้าเมื่อใดทำความผิดเมื่อใดจะได้รับ
โทษทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการ
ช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย อีกประการหนึ่ง

ชีวิตสังขารมนุษย์ไม่ยั่งยืนยืดยาว เหมือนเหล็กเหมือน
 ศิลาถึงโดยว่าจะมีพ่ออยู่ในขณะหนึ่ง ก็คงจะมีเวลาที่ไม่
 มีได้ขณะหนึ่งเป็นแน่แท้ ถ้าประพฤติกความชั่วเสียแต่ใน
 เวลาที่มีพ่ออยู่แล้ว โดยจะบีบบังคับจนเร้นอยู่ได้ควยอย่าง
 หนึ่งอย่างใด เวลาไม่มีพ่อ ความช้วนนั้นคงจะปรากฏเป็น
 โทษติดตัวเหมือนเงาคามหลังอยู่ไม่ขาด เพราะฉะนั้นจึง
 เป็นคนอ่อนน้อม วาง่าย สอนง่าย อย่าให้เป็นทัญญูมานะ
 ไปในทางที่ผิด จงประพฤติกตัวหันมาทางที่ชอบที่ถูกอยู่
 เสมอเป็นนิจเถิด จะละเว้นทางที่ชั่วซึ่งรูได้เองแก่ตัวหรือ
 มีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้แล้ว อย่าให้ล่วงให้เป็นที่ไปไม่ได้เลย
 เป็นอันขาด

๕. เงินทองที่จะใช้สอยในค่ากิน อยู่ นุ่งห่ม หรือ
 ใช้สอยเบ็ดเสร็จทั้งปวง จงเข้มคเข้มใช้แต่เพียงพอที่
 อนุญาตให้ใช้ อย่าทำใจโตมือโต สร้อยสร้อย โดยถือ
 ตัวว่าเป็นเจ้านายมั่งมีมาก หรือว่าพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินมี
 เงินทองถมไป ขอบอกเสียให้รู้แต่ตนมีชื่อว่า ถ้าผู้ใดเป็น
 หันมา จะไม่ยอมใช้หนี้ให้เลย หรือถ้าเป็นการจำเป็น
 จะต้องใช้ จะไม่ใช้เปล่าโดยไม่มีโทษแก่ตัวเลย พึงรู้

เลิกว่าต้องใช้หนี้เมื่อใด ที่จะต้องรับโทษเมื่อนั้นพร้อม
 กัน อย่าเชื่อถ้อยคำผู้ใดหรืออย่าหมายความว่า โดยจะใช้
 สู้ร่ำสู้ร้ายไปเหมือนอย่างเช่นคนเขาไปแต่ก่อน ๆ แต่
 พ่อเขาเป็นชนนางเขายังใช้กันไต่ไม่ว่าไรกัน ถ้าคิด
 ดึงนาคคดดึงนเป็นผิดแท้ที่เคียว พ่อรักลูกจริง แต่ไม่
 รักลูกอย่างชนคนนเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าถ้าจะรักอย่าง
 นั้นตามใจอย่างนั้น จะไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัวลูกผู้
 ได้รับความรักนั้นเลย เพราะจะเป็นผู้ไม่ได้วิชาที่
 ปรารถนาจะให้ได้ จะไปไต่แต่วิชาที่จะทำให้เสียชื่อเสียง
 และได้ความร้อใจอยู่เป็นนิจ จงนึกไว้ให้เสมอว่า เงิน
 ทองที่แลเห็นมาก ๆ ไม่ได้เป็นของหามาได้โดยง่าย
 เหมือนเวลาที่จ่ายไปง่ายนั้น เงินที่ส่วนตัวได้รับเขยหัวค
 หรือเงินกลางข้อยู่เสมออัน ก็ด้วยอาศัยเป็นลูกพ่อ ส่วน
 เงินที่พ่อได้หรือลูกได้เพราะพอนนก็เพราะอาศัยที่พ่อเป็น
 ผู้ทำนุบำรุงรักษาบ้านเมืองและราษฎรผู้เจ้าของทรพยันน
 กเฉลยเรยไรกันมาให้เพื่อจะให้เป็นกำลังที่จะหาความสุข
 คมกขค่าที่เห็นคเห็นอย ที่ต้องรับการในตำแหน่งอันสูง
 คือเป็นผู้รักษาความสุขของเขาทั้งปวง เงินนั้นไม่ควรจะ
 นำมาจำหน่ายในการที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และ

เป็นการไม่มีคุณกลับให้ โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการ
 จำเป็นที่จะต้องใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตน
 และผู้อื่นในทางชอบธรรม ซึ่งจะเข้าไปกอบโกยใช้หนี้
 ให้แก่ลูกผู้ทำความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้น สมควรอยู่
 หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่าไม่ยอมที่จะใช้หนี้ ให้ โดยว่า
 จะต้องใช้ให้ก็ต้องมี โทษเป็นประกัน มั่นใจว่าจะไม่ต้อง
 ใช้อีกเพราะจะเช็คหลายในโทษที่เท่านั้น จึงจะยอมใช้ให้
 ได้ ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียนั้น ใช้
 จะใช้ให้ โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตร เมื่อมีความ
 ยินดีต่อความประพฤติของบุตรนั้นเลย เพราะฉะนั้นจึง
 จำไว้ ตั้งใจอยู่ให้เสมอว่า ตัวเป็นคนจน มีเงินใช้
 เฉพาะแต่รักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่
 มั่งมีเหมือนใคร ๆ อื่น และไม่เหมือนนักผู้ฝรั่งเลย ผู้
 ฝรั่งเขามั่งมีสืบตระกูลกันมาด้วยได้คอกเบี้ยค่าเช่าต่าง ๆ
 ตัวเองเป็นผู้ได้เงินจากราชฎาเลย พอสมควรที่จะเลี้ยง
 ชีวิตและรักษาเกียรติยศเท่านั้น อย่าไปอวดมั่งอวดมีทำ
 เทียบเทียมเขาให้พองชานไปเป็นอันขาด

อีกอย่างหนึ่ง จะนึกเอาเองว่าถึงโดยเป็นหนี้สินลง
 อย่างไร พ่อจะไม่ใช้หรือจะให้ใช้ก็กลัวต้องทำโทษ คิด

ว่าเงินทองของตัวที่ไต่ขี้หนึ่ง ๆ มีอยู่ที่เขยหวิดและเงิน
 กลางขี้ เวลาออกไปเรียนไม่ได้ใช้เงินรายนี้เก็บรวมอยู่
 เปลา ๆ จะเอาเงินรายนี้ใช้หนี้เสีย ค่อยไปก็คงไต่ทุกขี้
 ซึ่งจะคิดอย่างนั้นแล้วและจับจ่ายเงินทองจนต้องเป็นหนี้
 กลยเข้ามานั้น ก็เป็นการไม่ถูกเหมือนกัน เพราะว่าผล
 ประโยชน์อันที่จะไต่อยู่ในเวลาที่มีพ่อก็เวลาไม่มีพ่อนั้น จะ
 ถอดเอาเป็นแน่ว่าจะคงตอยุ่ นั้นไม่ได้และยังเป็นผู้ใหญ่ขึ้น
 ก็จะมีบ้านเรือนบุตรภรรยามากขึ้น คงต้องใช้มากขึ้น
 เงินที่จะไต่ นั้นบ้างก็จะไม่พอ จะเชื่อว่าวิชาที่ตัวไปเรียน
 จะเป็นเหตุให้ไต่ทำราชการ ไต่ผลประโยชน์ที่ไต่หนี้ก็
 เชื่อไม่ได้เพราะเหตุที่ตัวเป็นเจ้านาย ถ้าอย่างที่จะเป็น
 เวลาที่คชคชของเพราะเป็นเจ้านายนั้นก็ทำอะไรไม่ได้เลย
 ถ้าจะหันไปข้างทำมาหากิน ซึ่งเป็นการยากที่จะทำเพราะ
 เป็นเจ้าเหมือนกัน คือไปรับจ้างเขาเป็นเสมียนไม่ได้
 เป็นต้น เมื่อทุนรอนที่มีเอาไปใช้หนี้เสียหมดแล้ว จะเอา
 อันใดเป็นทุนรอนทำมาหากินแล้ว เพราะฉะนั้นจึงว่าถ้า
 จะคิดใช้อย่างเช่นนั้น ซึ่งตัวจะคิดเห็นว่าเป็นอันไม่ต้อง
 กวนพ่อแล้วนั้น ก็ยังเป็นการเสียประโยชน์ภายนอกมาก
 ไม่ควรจะทำให้มิให้เป็นเช่น

๖. วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษา
 และหนังสือในสามภาษา คือ อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน,
 ให้ได้แม่นยำชัดเจนคล่องแคล่ว จนถึงแต่งหนังสือได้
 สองภาษาเป็นอย่างน้อย เป็นวิชาหนังสืออย่างหนึ่ง กับ
 วิชาเลขให้เรียนรู้จักใช้ ได้ในการต่าง ๆ อีกอย่างหนึ่ง
 เป็นต้น วิชาสองอย่างที่จำเป็นจะต้องเรียนให้รู้ให้
 จริง ๆ เป็นขั้นต้น แต่วิชาอื่น ๆ ที่จะเรียนต่อไปให้เป็น
 วิชาชำนาญวิเศษในกิจการช่างวิชานั้น จะคัดเลือกเป็น
 แน่นนอนว่าให้เรียนสิ่งใดในเวลานั้นก็ยังไม่ควรจะต้อง
 เป็นคำสั่งก่อนภายหลัง เมื่อวิชาขั้นต้นพอสมควรแล้ว
 แต่บุคคลจะขอศึกษาอย่างหนึ่งก่อนว่า ซึ่งให้ออกไปเรียน
 ภาษาวิชาการในประเทศยุโรปนั้น ใช้ว่า จะต้องการเอา
 มาใช้แต่เฉพาะภาษาฝรั่งเศสหรืออย่างฝรั่งเศสอย่างเดียว ภาษา
 ไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัวหนังสือของตัว
 คงจะต้องใช้อยู่เป็นนิจ จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้น
 เป็นแต่พื้นของความรู้ เพราะวิชาความรู้ในหนังสือไทย
 ที่มีผู้แต่งไว้นั้นเป็นแต่ของเก่า ๆ มีน้อย เพราะมีได้
 สماعมกกับชาติอื่นช้านานเหมือนวิชาการในประเทศยุโรป

ที่ใคร่ชอบส่วนซึ่งกันและกันจนเจริญรุ่งเรืองมากแล้วนั้น
 ฝ่ายหนังสือไทยจึงไม่พอที่จะเล่าเรียน จึงต้องไปเรียน
 ภาษาอื่นเพื่อจะได้เรียนวิชาให้กว้างขวางออก แล้วจะ
 เขากลับลงมาใช้เป็นภาษาไทยทั้งสิน เพราะฉะนั้นจะทรง
 ภาษาของตัวให้ล้มถอยคำที่จะพูดให้สมควรเสีย หรือจะ
 ลืมวิธีเขียนหนังสือไทยที่ตัวใคร่ฝึกหัดแล้วเสียนั้นไม่ได้เลย
 ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษา
 ไทยได้ก็ไม่ใช่ประโยชน์อันใด ถ้าอย่างนั้นหาจ้างแต่ฝรั่ง
 มาใช้เท่าไรเท่าไรก็ได้ ที่ต้องการนั้นต้องให้กลับแปล
 ภาษาต่างประเทศลงเป็นภาษาไทยได้ แปลภาษาไทย
 ออกเป็นภาษาต่างประเทศได้ จึงจะนับว่าเป็นประโยชน์
 อย่างดีตัวเองว่าไปร่ำเรียนภาษาฝรั่งแล้วลืมภาษาไทย
 กลับเห็นเป็นการเกการกอย่างเช่นนักเรียนบางคนมักจะ
 เห็นผิดไปดังนั้น แต่ที่จริงเป็นการเสียที่ควรจะคิดเทียบแท้
 ที่เดียว เพราะเหตุฉะนั้นในเวลาที่จะออกไปเรียนวิชาอยู่
 ขอบังคับว่าให้เขียนหนังสือถึงพ่อทุกคน อย่างน้อยเดือน
 ละฉบับ เมื่อเวลายังเขียนหนังสืออังกฤษไม่ได้ก็เขียนมา
 เป็นหนังสือไทย ถ้าเขียนหนังสืออังกฤษหรือภาษาหนึ่ง

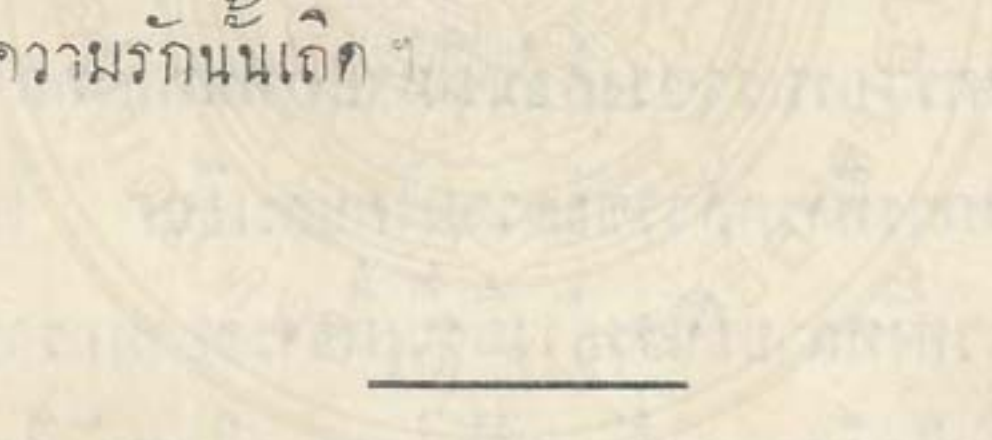

ภาษาไทยได้ให้เขียนภาษาอื่นนั้นมาฉบับหนึ่ง ให้เขียนคำ
 แปลเป็นหนังสือไทยอีกฉบับหนึ่ง คิดกันมาอย่าให้ขาด
 เพราะเหตุที่ลูกยังเป็นคนเล็ก ไม่ได้เรียนภาษาไทยแน่นอน
 มั่นคง ก็ให้อาศัยได้ถามครูไทยที่ออกไปอยู่ด้วยหรือค้น
 ดูตามหนังสือภาษาไทยซึ่งได้จักออกไปให้ด้วย คงจะ
 พยายามหาคำที่จะใช้แปลออกเป็นภาษาไทยได้ แต่หนังสือ
 ไทยที่จะเป็นกำลังช่วย อย่างน้อยจริงเมื่อเขียนเข้า
 มาคำใดผิดจะก็เขียนออกไปแล้วจงจำไว้ใช้ให้ถูกต้องไป
 ภายหน้า อย่าให้มีความกลัวความกระตาคว่าผิด ให้
 ทำตามที่ได้มอดุคสาเหความแน่ใจว่าเขียนถูกต้องแล้ว เมื่อผิด
 ก็แก้ไขไม่เสียหายอันใด

๗. จงรู้ว่าการเล่าเรียนของลูกทั้งปวงนั้น อาของ
 เจ้า กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ได้รับอนุญาตต่อพ่อ
 ว่า จะตั้งใจอุตสาหะเป็นธุระในการเล่าเรียนของลูกทั้ง
 ปวง ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า พ่อได้มีความวางใจมอบ
 ธุระสิทธิ์ขาดแก่กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เป็นธุระ
 ทุกสิ่งทุกอย่างในกรุงเทพฯ เมื่อมีธุระขัดข้องประการใด
 ให้หนังสือมาถึงกรมหมื่นเทววงศ์ ก็จงรู้ได้ตลอดถึงพ่อ

และกรมหมื่นเทววงศ์ฯ นั้นคงจะเอาธุระทำนุบำรุงทุกสิ่ง
 ทุกอย่างให้สำเร็จตลอดไปได้ ส่วนที่ในประเทศยุโรปนั้น
 ถ้าไปอยู่ในประเทศใดที่มีราชทูตของเราอยู่ ราชทูตคง
 จะเอาเป็นธุระดูแลทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อมีการชดช้องลำบาก
 ประการใดจงชี้แจงความให้ท่านราชทูตทราบคงจะจัด
 การใดตลอดไป เมื่ออยู่ในโรงเรียนแห่งใด จงประพฤติ
 การให้เรียบร้อยตามแบบอย่างซึ่งเขาคงส่งไว้ อย่าเกะกะ
 วุ่นวาย เชื้อคัวเชื้อฤทธิไปต่าง ๆ จงอุตส่าห์พากเพียร
 เรียนวิชา ให้รู่มาได้ช่วยกำลังพ่อเป็นทชชนมยนิศัสม
 กยทมิความรกันนเถก

พระบรมราโชวาท ฉบับที่ ๑

ที่ ๑/๓๒๕๔

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

วันว่างเพราะเป็นวันพระ จึงจะขอจดหมายตก

เตือนเฉพาะตัวลูกชายใหญ่ (๑) ให้พิจารณาถึงความ
ประพฤติก หรือจะเรียกว่า พระราชจริยาแห่งพระเจ้า
แผ่นดินในมหากิจบรมราชวงศ์ ซึ่งได้ทรงประพฤติสืบ
ต่อ ๆ กันมาอันเป็นเครื่องให้พระบรมราชวงศ์ตั้งมั่นอยู่ได้
ช้านานยิ่งกว่าบรมราชวงศ์อื่นมีมาแต่หลังหลังทุก ๆ วงศ์
แต่ไม่ต้องการที่จะกล่าวข้อความโดยละเอียด โดยเหตุ
ว่าเรื่องราวทั้งหลายอันจะอ้างถึงนเมื่อจะอยากทราบความ
ละเอียดเมื่อใดก็อาจจะค้นพบได้ โดยง่ายในหนังสือต่าง ๆ
มีพระราชพงศาวดารเป็นต้น จึงตั้งใจที่จะแนะนำได้
พอเป็นที่ระลึกลงการตรวจสอบในความประพฤติ ของ
พระเจ้าแผ่นดินซึ่งสืบสันตติวงศ์ กันมาย่อมประพฤติตาม

(๑) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎ-
ราชกุมาร.

ให้คล้าย ๆ กัน เพราะฉะนั้นการทิ้งปวงจึงมีใคร่จะผันแปร
ไปเป็นอย่างอื่นเร็วเหมือนพระบรมราชวงศ์อื่น ๆ

เมื่อว่ารวบยอดก็เป็นเศษะบุญของเมืองไทย ที่ได้
เซอวงศ์เจ้าแผ่นดินเช่นนี้เป็นผู้ปกครองรักษา สัมกับภูมิ
ประเทศและเผอิญให้ถูกผลเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น เป็นผู้ซึ่ง
ดำรงอยู่ในความสัตย์ธรรมสัจจวิตค่อเนื่องกันมา ไม่มี
เวลาแทรกปน คือพระเจ้าแผ่นดินย่อมปฏิบัติอธิษฐาน
พระทัยในความสัตย์ธรรมอันซอตรง มิได้ตกไปในอคติ
& ประการ หรือจะเป็นอย่างก็ไม่เกินกว่าเหตุ ย่อมปราศ
จากอาฆาตจองเวรและริษยาสมัครสมานพระบรมวงศา-
นวงศ์ ข้าราชการให้กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้
ด้วยทางสังคหวัตถุเป็นต้น อันควรที่จะพึงพิจารณา
และรำ เรียนให้รู้แล้วปฏิบัติให้คงอยู่ตามเรื่องตามรอย
พระบรมราชวงศ์จะดำรงอยู่เป็นอนันตยสาธารณะสืบไปภาย
หน้า

อนึ่งเมื่อว่าในเวลาอัน การสามัคคีภายในเป็นข้อ
สำคัญยิ่งใหญ่ว่า ซึ่งจะได้ต่อต้านด้วยศัตรูภายนอกอันมี
กำลังกล้ากว่าแต่ก่อน ถ้าหากการสามัคคีภายในไม่มี
อยู่ได้แล้ว ไหนเลยการต่อต้านภายนอกจะรับรองอยู่ได้

จะขอทำเนนความตามพระราชกริยาแห่งพระเจ้าแผ่นดินในปฐมบรมราชวงศ์สืบลงมาโดยลำดับ ตามเหตุที่ท่านได้ตั้งปฏิบัติอธิษฐานพระราชหฤทัยประการใดและได้ทรงประพาศโอบอ้อมอารีมาประการใดตามที่ใคร่เห็นจำเต็มตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้นมา ในแผ่นดินกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกว่าที่สมเด็จพระนารายณ์กบฏ ในเมื่อปลายรัชกาลกรุงธนบุรีนั้นออกเสด็จไปทัพเมืองเขมร เจ้ากรุงธนบุรีเสียจริตมีความโงกเป็นประมาณเร่งรีบเงินทองจากคนทั้งปวงบรรดาพระญาติวงศ์ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเอง และฝ่ายกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี^(๑) ก็ต้องรักษาต่าง ๆ แทบจะไม่มีความเห็น จนตลอดกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีจนเกิดขบถขึ้นภายในพระนคร จึงเจ้ากรุงธนบุรีให้ออกเสียจากอำนาจ พระยาสุรศักดิ์ไต่ว่าราชการบ้านเมืองเต็มก็คิดจะมอบราชสมบัติถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ภายหลังมาลู่อำนาจแก่ความโงก

(๑) พระบรมราชชนนีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

จึงได้เกิดรบราฆ่าแกงกันชนกชนกรมพระราชวังหลัง ซึ่ง
 เป็นพระยาสุริยอภัย^(๑) ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราช-
 สยามโดยใช้อุบายปลอ้ยเจ้ารามลักษณ์ผู้เป็นหลานเจ้ากรุง-
 ธนบุรีให้ออกเป็นศวกการ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระ-
 พทชยออกฟ้าจฟ้าโลกเสด็จมากรุงธนบุรีแล้ว เป็นการ
 จำเป็น เพราะมีศทแค้นเคืองเจ้ากรุงธนบุรีเป็นอันมาก
 และถ้าไม่ทำเช่นนั้น บ้านเมืองก็จะไม่เป็นปรกติเรียบร้อย
 ใด เพราะศทนบถอเจ้ากรุงธนบุรีก็ยังมีบาง จึงเป็น
 การจำเป็นต้องให้ประหารชีวิตเจ้ากรุงธนบุรีเสีย แต่ถึง
 ติงนนพระบาทสมเด็จพระพทชยออกฟ้าจฟ้าโลก ยังไม่สิ้น
 ความนบถอหรือยกข้อเหตุที่ทำอันตรายแก่ครอบครัวของ
 ท่านอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นที่ติงแล้วและทำลายวงศ์ตระกูล
 แห่งเจ้ากรุงธนบุรีนั้นเสียตามคำขอแห่งกรมพระราชวัง-
 ขวรมหาสุรสิงหนาทนั้นเลย ใดทำอยู่เฉพาะผู้เดียว แต่
 เจ้าจุยซึ่งเป็นกรมขุนอนรักษ์สงครามซึ่งเป็นโอรสใหญ่
 ของเจ้ากรุงธนบุรี การที่ท่านนทากก็โดยความที่เจ้าจุย

(๑) พระยาสุริยอภัย (ทองอิน) หลานเธอในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปราบดา-
 ภิเชกแล้ว ทรงสถาปนาพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงอนรักษ์-
 เทเวศร แล้วเลื่อนขึ้นเป็นกรมพระราชวังหลัง.

นั้นเองไม่เต็มใจจะรับราชการต่อไปเพราะเห็นโทษของ
 บิดาและเห็นตัวเป็นทกตกวาง โอรสธิดาของเจ้ากรุงธน-
 บุรีนอกนั้นได้ทรงชบเลี้ยงไว้หมดทั้งสิ้น ไซ้จะเป็นแต่
 เพราะเจ้าฟ้าเหม็น ซึ่งในเวลานั้นเรียกว่า สุพันธวงศ์
 เป็นพระเจ้าหลานเธอของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด-
 ฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระมารดา โอรสเจ้ากรุงธนบุรีอื่น ๆ
 คือ พระองค์อมรินทร์ พระอินทรธัญย์ เป็นต้น ท่าน
 เหล่านั้นก็มีอายุถึง ๑๔ ปี ๑๕ ปีแล้วทั้งสิ้น ยังเอามาทรง
 ชบเลี้ยงไซ้สอยไซ้แต่เฟิ่น ๆ ท่าง ๆ จนถึงเป็นหมอลถวาย
 พระโอรสและเข้ามารักษาในพระราชวัง ผู้ซึ่งเป็นบุตร
 แห่งศัตรูทั้งหลายเหล่านั้น เมื่อได้รับพระกรุณาเช่นนั้น
 ก็กลับกลายเป็นดีไป จนถึงไซ้ไปทัพจับศึกกันก็ได้ ส่วน
 พระยาสุวรรค์ซึ่งใจกลับกลายเป็นเมือภายหลังนั้น เวลา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ถวัลย์ราช
 ปราบดาภิเษก ก็ยังมีไคลงโทษขังขังโดยเร็ว ได้พิจารณา
 ไค่สวนจนเห็นถ่องแท้ว่าเป็นคนไม่ตั้งอยู่ในสุจริตแล้ว จึง
 ไค่ประหารชีวิตเสีย แต่ถึงคงนนบุตรหลานก็ยังเอามา
 ชบเลี้ยงให้รับราชการอยู่จนพ่อเองก็ไค่รู้จัก คือหญิงคน
 หนึ่งซึ่งเฝ้าหอพระบรมมหาราชวังในรัชกาลที่ ๔ ไค่ลงมา

ออกชั้นหนึ่ง การเกิดขาดหมางชั้นในระหว่างกรมพระราช-
 ราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท จนถึงเอาขึ้นชั้นข้อมจะยิ่งกันอยู่
 แล้ว คุ้มเรือนเล่นแข่งเรือและขอเงินเต็ม ในเวลานั้น
 เงินแผ่นดินมีน้อยไม่พอที่จะจ่ายราชการ พระบาท-
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงไต่รับสั่งขอผิดไว้ ท่าน
 ไม่ฟังก่อการวิวาท เมื่อสมเด็จพระพันาง ๒ พระองค์ได้
 ว่ากล่าวห้ามปรามพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา-
 โลกก็ยินยอมโดยดี มิได้มีอาฆาตของเวรต่อกรมพระ-
 ราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ภายหลังกรมพระราชวัง-
 บวร ฯ ประชวรพระอาการมาก โดยพระทัยวิษยาพยายาม
 แแรงกล้าจึงไต่ให้พระโอรส ๒ องค์ คือเจ้าลำดวน เจ้า
 อินทปัต ให้เป็นขบถขึ้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-
 จุฬาโลกก็ไต่คัดแต่เฉพาะเจ้า ๒ องค์นั้นขึ้นเป็นผู้จะก่อ
 เหตุกลางคืนในบ้านเมือง พระราชโอรสพระราชธิดา
 อื่น ๆ ของกรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทก็ได้ทรง
 ชุบเลี้ยงเสมอตามสมควรแก่คุณานุรูป มีกรมขุนรา-
 นษิตเป็นต้น มิได้มีความรังเกียจถือเอาถือเราอย่างใด
 ใช้กลมเกลียวไปทั้พจยศึกได้เหมือนกัน ส่วนข้าราชการ
 แต่ครั้งกรุงธนบุรีที่ยังมีตัวอยู่ คือพระยาธรรมาธิกรณ์

ซึ่งเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช^(๑) ทวคพระยาสีหราช-
 ฤทธิไกร^(๒) เดียวกัน ก็เป็นเสนาบดีแต่ครั้งกรุงธนบุรี
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็โปรดให้เลื่อน
 ขึ้นเป็นเจ้าพระยาธรรมมาธิกรณ์ และข้าชอขบตรสาวคือ
 เจ้าคุณพิ^(๓) พระราชทานพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
 หล้านภาลัย ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ให้เป็น
 ทกเยวคองกันด้วย ถ้าจะว่าเจ้าพระยาธรรมมา ๓ นั้น เป็น
 คนชอขบพอกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็
 ยกไว้ ส่วนเจ้าพระยาพลเทพ^(๔) ซึ่งเป็นตาเจ้าพระยา-
 ภาณวงศ์^(๕) เดียวกัน ก็เป็นคนของชนหลวงตากแท้ และ
 ฝึกฝอยอยู่ข้างเจ้าฟ้าเหม็น ก็ได้ทรงชบเลี้ยงมาจนตลอด
 สันแผ่นดิน ส่วนขุนนางวังหน้าซึ่งเป็นผูชรกษาย่อมค
 กิดจะต่อสู้ในเวลาวังหน้าวิวาทกับวังหลวง ก็ได้ประหาร

-
- (๑) เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช (บุญรอด) ต้นตระกูล บุญรัตพันธุ์
 (๒) พระยาสีหราชฤทธิไกร (แย้ม บุญรัตพันธุ์)
 (๓) คือเจ้าจอมมารดาสี (ซึ่งเรียกกันว่า เจ้าคุณพิ) เจ้าจอมมารดา
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุบผา ในรัชกาลที่ ๒
 (๔) เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค บ้านแม่ลา) มีธิดาชื่อท่านพิง ที่เป็น
 มารดา เจ้าพระยาภาณวงศ์
 (๕) เจ้าพระยาภาณวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุญนาค)

ชีวิตแต่ผู้เดียว คือ พระยาภลาโหมราชเสนา (ทองอิน)
 ซึ่งเป็นผู้ทำผิดในวังหน้านั้นเอง คือเป็นชุกยเจ้าจอม-
 มารดาวันทา ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาผู้ใหญ่ในวังหน้านั้น
 แล้วและประพฤติกการทุจริตต่าง ๆ หรือผู้อนทมความผิด
 กล้าอกบ้าง นอกนั้นก็ไ้ทรงชวยเลี้ยงใช้สอยกลมเกลียว
 กษาราชการวังหลวงสืบมา

ครั้นมาถึงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
 หล้านภาลัย เจ้าฟ้าเหม็นซึ่งเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นอภย-
 ธิเบศร์หรืออธรรมธิเบศร์^(๑) สมเด็จพระเจ้าหลานเธออัน
 เป็นโอรสเจ้ากรุงธนบุรี อาศัยผู้ซึ่งคิดถึงบุญคุณเจ้ากรุง-
 ธนบุรี ออกหนุนมีเจ้าพระยาพลเทพ ตาเจ้าพระยาภาณุวงศ์
 อันกล่าวแล้วเป็นต้น มีความมุ่งหมายจะใคร่รับสมบัติซึ่ง
 เป็นของบิดามาแต่เดิม จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตัดรอน
 เสีย การครองนนอยู่ข้างจะทำแรงจนถึงประหารชีวิตบุตร
 ผู้ชายของเจ้าฟ้าเหม็นด้วย เพราะเหตุที่เป็น ๒ ซ่า คือ
 ส่วนเจ้าฟ้าเหม็นอันเป็นบุตรเจ้ากรุงธนออกชนหนึ่ง แต่ถึง
 กงนนบุตรหญิง ก็ยังทรงเอามาชวยเลี้ยงทวหน้ามีเดิม
 ความอาฆาตของเวรต่อไปอีก

(๑) ปราบกฏพระนางกรมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนกษัตราธิราช.

ใน ครั้ง นั้น วิชา กษัตริย์ วิชา หลวง กลมเกลียว ช่วยกัน
 รักษาแผ่นดิน อันจะหาตัวอย่างในกรุงรัตนโกสินทรณ
 เปรียบไม่ได้ถึงโดยว่า จะมีเหตุการณ์ถ้อยความขึ้นใน
 พระราชวงศ์ ซึ่ง ไม่สู้ เป็นที่น่า พัง อยู่บ้าง ก็เป็นแต่เหตุ
 ซึ่งเกิดจากผู้นั้นประพฤติกิไม่ดีบ้าง เพราะความแก่งแย่ง
 กันในเจ้านายบ้าง แต่ถึงอย่างไร ๆ พระบาทสมเด็จพระ-
 เจ้าอยู่หัว ยังคงดำรงอยู่ในความยุติธรรมเที่ยงตรง เป็น
 แต่ โอนอ่อนไปตามสมัยที่เลย ๆ ไป (คือสุภายิตเก่า)
 “ตั้งให้หลังหัก”

ครั้นมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
 อยู่หัว เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไม่
 ได้ดำเนินพระบรมราชโองการมอขลิวิราชสมบัติ ด้วย
 ประชวรเป็นไข้จวบจน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 อันเป็นพระราชโอรสเกิดด้วยพระสนมก็จริงอยู่ แต่เป็น
 พระองค์ใหญ่ทรงพระสติปัญญาโอบอ้อมเผื่อแผ่ และใน
 เวลานั้นทุลกระหม่อมก็ทรงผนวชและยังอ่อนแก่ราชการ
 ข้าราชการทั้งปวงจึงได้พร้อมกันยินยอมให้พระบาทสม-
 เด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ได้

ฟังจากคำรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ท่อพระโอษฐ์เองว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 นั้นทรงพระสติปัญญาดีมาก และเป็นที่โปรดปรานของพระ-
 บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยิ่งนัก ถึงโดยที่ว่าถ้า
 มีพระสติที่จะสั่งได้ ท่านไม่แน่ว่าจะทรงมอบราช-
 สมบัติพระราชทาน หรือพระราชทานพระบาทสมเด็จพระ-
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยในเวลาไม่นานเมืองยังต้องรบ
 ฟังคิดพินกันอยู่กบพม่า จำเป็นต้องหาพระเจ้าแผ่นดินที่
 รอบรู้ในราชการทั้งปวง และเป็นที่นิยมยินดีทั่วหน้าจะได้
 บอingkนศักรภายนอกได้ เพราะเหตุฉะนั้น พระองค์ท่านจึง
 มิได้มีความโทมนัสเสียพระทัย และก่อการลุลกลามอันใด
 ขึ้นในบ้านเมืองตามความแนะนำของบางคนซึ่งคิดแก่ง
 แย่งต่าง ๆ ด้วยมีความรักแผ่นดินและราชตระกูล อัน
 ภายในเกิดแตกวิวาชนแล้ว ย่อมเป็นช่องแก่ศักรภายนอก
 จึงได้เป็นการสงบเรียบร้อยกันมา ส่วนพระบาทสมเด็จพระ-
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นแล้ว เมื่อพิเคราะห์เหตุพระอิสริยา-
 ลักษณ์ตามททรายเรื่อง ก็เห็นได้ว่าทรงพระสติปัญญาและ
 ปราศจากความริษยาอาฆาต คือถ้าผู้ใดตั้งอยู่ในที่เช่นนั้น
 ย่อมจะทำลายล้างทุกกระหม่อม และพระบาทสมเด็จพระ-

พระปิ่นเกล้าฯ ลงเสียดก่อน น้หาเช่นนั้นไม่ ส่วน
 ทูลกระหม่อมทรงตั้งพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย เป็น
 การต่อสู้อย่างยิ่งมิใช่เล่น ท่านก็มีใช้แต่ไม่ออกพระ
 โอบอุ้มคัดค้านอันหนึ่งอันใด กลับพระราชทานทั่วคชวร-
 นิเวศฯ ให้เป็นที่เสด็จมาประทับอยู่เป็นที่ตั้งธรรมยุติก-
 นิกาย และยกย่องให้เป็นราชาคณะผู้ใหญ่จนถึงเป็นผู้
 สอดใส่พระปริยัติธรรมจนจวนสวรรคตที่เกี่ยวจึงได้ขอ
 เลิกเรื่องหม่าแหวกอกแต่อย่างเดียวกันนั้น แต่ทรงอด
 กลั้นอยู่ได้ถึงกว่า ๒๐ ปี ส่วนสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ นั้น
 เป็นที่นิยมยินดีของคนเป็นอันมาก ว่าอยู่คงกระพันชาตรี
 เป็นคน ท่านก็ไม่ได้ทรงรังเกียจอย่างหนึ่งอย่างใด ซ้ำ
 มอบให้ว่าทหารชั้นใหญ่ชั้นน้อย คือกรมกองแก้วจินดาเป็น
 คน ครั้นเมื่อเสด็จไปทัพญวนกลับมาแล้ว ก็ให้ว่าพวก
 ญวนเสลด คือพวกพระยาบันลือเป็นคนหลายร้อยคน มี
 กำลังเป็นอันมาก

ครั้งหนึ่งโดยความนิยมมนขถมิผู้อาสาขึ้นไปเกลี้ย
 กล่อมพวกลาวเป็นกองนอกชนในพระบาทสมเด็จพระปิ่น-
 เกเกล้าฯ เป็นอันมาก ถ้าจะจับว่าเป็นขบถชนในเวลานั้นก็
 จับได้ แต่ท่านหาได้ทรงเช่นนั้นไม่ ให้พิจารณาเอาแต่

ตัวผู้ซึ่งไปเกลี้ยกล่อมนั้นประหารชีวิตเสีย ส่วนพระบาท-
สมเด็จฯ พระปิ่นเกล้าฯ ก็คงรับราชการอยู่ในตำแหน่งเดิม
โดยสนิทสนมเรียบร้อย มิได้ให้มีความสะทึงสะเทือน
อันใดเลย

ส่วนผู้ซึ่งเป็นที่เกลียดชังออกหน้ากันอยู่กับท่าน คือ
กรมหมื่นสุนทรบุค^(๑) อันมีพระชนมายุไล่เลี่ยกัน ท่าน
ก็ยกย่อง^(๒) ให้เป็นกรมขุนกัลยาสุนทร ว่าการในพระ-
ราชวัง ยิ่งกว่าแบบอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน เมื่อกรม-
หมื่นสุนทรถูกไฟไหม้สิ้นพระชนม์แล้ว เหลือแต่เนอ^(๓)
เกี่ยวยังไปรุดให้มาเข้าเฝ้ากลางเมือง บรรดาลูกกรม-
หมื่นสุนทรก็ไต่เบียดหวัดมากกว่าลูกกรมอื่น เหมือนอย่าง
ลูกกรมหมื่นสุรินทรรักษ์^(๓) ซึ่งเป็นสหายอย่างยิ่งของ
พระองค์ท่าน มาจนชนปลายที่สุดเมื่อจวนจะสวรรคต ใช้
ว่า ท่านจะไม่มีพระราชประสงค์จะให้พระราชโอรสสืบ
สันตติวงศ์เมื่อใดแต่หากท่านไม่มั่นพระทัยในพระราช-
โอรสของท่าน ว่าองค์ใดอาจจะรักษาแผ่นดินได้ เพราะ

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากล้วยไม้ ในรัชกาลที่ ๒

(๒) พระเจ้าบรมวงศ์ พระองค์เจ้าหญิงกำภู ในรัชกาลที่ ๒

(๓) พระเจ้าบรมวงศ์ พระองค์เจ้าฉัตร ในรัชกาลที่ ๑

ท่านรักแผ่นดินมากกว่าราชโอรส จึงได้มอบคืนแผ่นดิน
ให้แก่เสนาบดี^๑ เพื่อประสงค์จะให้เลือกเชิญ^๒ ทูลกระหม่อม
ซึ่งเห็นปรากฏอยู่แล้วว่า ทรงพระสติปัญญาสามารถจะ
รักษาแผ่นดินไทยชนรักษาแผ่นดินสืบไป นี่ก็เป็นการ
แสดงให้เห็นพระราชหฤทัยว่า ต้นพระบรมวงศ์เชื้อของ
เราย่อมรักแผ่นดินมากกว่าลูกหลานในส่วนตัว

ครั้นแผ่นดิน^๓ ทูลกระหม่อม เจ้าทินกร^(๑) เป็นผู้ซึ่ง
ซึ่งท่านายแฉ่งอยู่ว่าจะไม่ได้ดำรงอยู่ในราชสมบัติเกิน
๓ ปี เมื่อเวลาเจ้าทินกรยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นแต่รบสังทุกข้าง
แต่ครั้นเมื่อตายก็ได้เสด็จพระราชทานเพลิง และเอา
หม่อมสำเนียงบุตรมาชบเลี้ยงไว้เป็นมหาดเล็กจนหลาน
ก็ได้เป็นเอกอภัย^(๒) อยู่เคยวัน ยังหม่อมไกรสร^(๓) อีก
รายหนึ่ง เป็นคนใจพาลสันดานหยาบ ประพฤติชั่ว
ต่าง ๆ เป็นอันมาก เป็นปฏิปักษ์ออกหน้าตรง ๆ กับทูล
กระหม่อม..... เพราะความประพฤติชั่วร้ายและน้ำใจ

(๑) หม่อมเจ้าทินกร เสนีย์วงศ์ เป็นผู้รู้ตำราหมอดู

(๒) ราชองครักษ์ มาจากคำภาษาฝรั่งเศสว่า aide de camp

(๓) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงรักษ์รณเรศ ในรัชกาลที่ ๑

ทจวิตของหม่อมไกรสร ไม่สมควรจะเป็นเจ้าแผ่นดิน จึงเฉื่อยให้เกิด ความ จน ถึง ต้อง ประหาร ชีวิต ใน ปลาย รัชกาลที่ ๓ ครั้นทูลกระหม่อมไค้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติขึ้นแล้ว ก็มีไค้ทรงอาฆาตของเวรค้อยบุตรหม่อมไกรสรกลับเอามาชยเลี้ยงใช้สอยสนิทสนม ไค้เขี้ยววัต มากยิ่งเสียดกว่าหม่อมเจ้า เช่นหม่อมกรุงเป็นต้น ที่สุด ไปจนชั้นหลาน เช่น พระยาประสิทธิศุกการ^(๑) ก็ทรง ใช้สอยสนิท มิไค้มีความรังเกียจเลย

ในรัชกาลนี้ ถ้าจะว่าในส่วนวังหน้าก็วังหลวงไม่ สู้จะปรกติเรียบร้อยเหมือนรัชกาลที่ ๒ ด้วยเหตุว่าวัง หลวงทรงระแวงอยู่แต่เดิมแล้วว่าจะมีคนนิยมวังหน้ามาก ส่วนวังหน้าเล่า ท่านจะทรงการอะไรมักจะชู้ชานมาก เกินไปและมีผู้เขี่ยกลางอยู่ด้วยบ้าง แต่ครั้นเมื่อลงปลาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ทรงประชวรมากแล้ว จะเป็นในปลายปีชวค ๑๒๒๖ หรือต้นปีฉลู สปีตศก ๑๒๒๗ ทูลกระหม่อมเสด็จไปเยี่ยมประชวร ๒ ครั้ง ไม่

(๑) พระยาประสิทธิศุกการ (ม.ร.ว. ละม้าย)

ไปรคให้ลูกเขื่อนตามเสด็จเข้าไปเลย มีแต่พ่อเชิญพระ
 แสงอยู่คนเดียว ข้างฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ
 ก็มีแต่กลีบ ซึ่งในเวลานั้นเป็นเจ้าจอมมารดาคนไปรค
 เสด็จเข้าไปเยี่ยมประสูติถึงในห้องพระบรรทม พระที่นั่ง
 อิศเรศราชาฐานสร ซึ่งในเวลานั้นเรียกพระที่นั่งวงจันทร์
 แต่ยังคงอยู่ที่พระบรรทมเต็มห้องข้างใต้ พระบาทสมเด็จพระ
 พระปิ่นเกล้าฯ เสด็จเข้ามาออกพระบาททรงพระกันแสง
 ว่าหาช่องที่จะกราบทุกอยู่ช้านานแล้ว ก็ไม่มีโอกาส
 ยคนไม่มีใคร จะขอกราบบังคมทูลเสด็จนำใจที่ซอสัตย์
 สุจริตท้อไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีผู้กราบบังคมทูลกล่าว
 โทษว่าเสสมเครื่องศัสตราวุธกระสุนดินดำขึ้นไว้ ก็ได้
 เสสมไว้จริง มีอยู่มากไม่นึกกลัวใคร แต่เป็นความสัตย์
 จริงที่จะได้คิดประทุษร้ายท้อไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาทไม่มี
 เลยสักขณะจิตหนึ่ง แล้วถวายสัตย์สาบานเป็นอันมากซึ่ง
 ตระเตรียมไว้นั้นเพื่อจะบอingkนผู้อนเท่านั้น ทูลกระหม่อม
 ก็ทรงพระกันแสงออกพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ และ
 ทรงเสด็จความเชือดอ มีแต่มีความรังเกียจอันใดในข้อ
 นั้น การที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ กราบทูลนี้ ใน

ครั้งแรกซึ่งเสด็จไปเยี่ยมประสูติ ต่อไปไม่ช้าก็เสด็จขึ้นไปอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงได้เสด็จเสด็จเสด็จ(๑) การสมัครสมาน
 ช้างกันในเรื่องที่ใกล้ชิดกันเช่นนี้ นับว่าเป็น
 การดีอย่างยิ่ง และเป็นการที่ท่านได้ทรงประพาศกันมา
 เป็นตัวอย่างดังนี้

เมื่อต่อไปนี้จะต้องกล่าวถึงแผ่นดินปรกติบัดนี้ ไม่
 อยากจะกล่าวด้วยเหตุว่าไม่เป็นการช้านานอันใดอาจจะ
 สืบสวนไต่ถามได้โดยง่ายอย่างหนึ่ง บุตรหลานของผู้ซึ่ง
 เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ยังมีตัวอยู่ ถ้ากล่าว
 ขึ้นก็จะเป็นที่สะทึงสะเทือนว่ามีความรุ่งเรืองอย่างหนึ่ง
 อย่างใด ขอรวมใจความลงแต่เพียงว่าเมื่อพ่อได้รัชมหา
 สมบัติในเวลาอายุเพียง ๑๕ ปีเท่านั้น เหมือนตะเกียงริบ
 หรือจวนจะดับ แต่อาศัยด้วยปฏิบัติอธิษฐานน้ำใจในความ
 สัตย์ธรรมมิได้ความและมีได้อาณาตบองร้ายต่อผู้ใด ทั้ง
 ใจประพาศตามแบบอย่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน

(๑) "เสด็จ" คือพระบรมราชวัง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงสร้างที่ริมแม่น้ำสักฝั่งตะวันตก ณ ตำบลบ้านเสด็จ จังหวัด
 สระบุรี และได้เสด็จไปประพาศที่วังนี้เนื่อง ๆ จนตลอดพระชนมายุ.

ต้นพระบรมราชวงศ์ซึ่งได้ทรงประพาศิมา และอาศัย
 ความมอดสาหะความพิจารณาเนืองนี้ จึงได้มีความ
 เจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงเพียงนี้ บัดนี้มีความวิตกกังวล
 ลูกที่จะสืบสันตติวงศ์ไปภายหน้า เมื่อมิได้ศึกษาการเก่า
 อันพระเจ้าแผ่นดินในพระบรมวงศ์เราได้ประพาศิมา และ
 พลุ่่งพลา่่นเปลี่ยนใหม่ต่อเก่า ทั้งเก่าใช้ใหม่ หรือมีอายุ
 น้อย จะได้รับคำแนะนำจากผู้ซึ่งใจพาลสันดานหยาบ
 อันไม่สามารถจะปกครองรักษาแผ่นดินได้ก็จะทำใจปรวน
 แปรไปต่าง ๆ การในบ้านเมืองก็จะไม่เป็นปรกติเรียบร้อย
 ได้ ถ้าหากเป็นเช่นนั้นแล้วศัตรูภายนอกอันยังมีกำลัง
 แรงกล้าช่นกว่าแต่ก่อน หลาย สิบ เท่ากันนั้น ก็ จะ พละ่่น มี
 ช่องโอกาสที่จะทำลายล้างวงศ์ตระกูลเราให้เสื่อมสูญไป
 จึงขอเตือนให้คิดการให้ยาวให้กว้าง อย่าคิดแต่ชนะ
 สั้น ๆ คิง่าย ๆ จึงเดินไปตามแบบแห่งบรรพบุรุษของเรา
 ได้ทรงประพาศิมา คือปฏิบัติอธิษฐานน้ำพระหฤทัยอยู่
 ในสัตย์ธรรมอันซื่อตรง มิได้ตกไปในอกติ & ประการ
 และประกอบการโอบอ้อมอารีด้วยสังคหวัตถุเป็นต้น ข้อ
 ความทั้งหลายนกล่าวมาแต่ย่อ ๆ ทุกเรื่อง เมื่อจะใคร่

ทราบความละเอียด จงหาความพิสดารดูในหนังสือต่าง ๆ
เถิด

เรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะได้สอนไว้ให้เป็นเครื่อง
แนะนำจะรุดคิดพิจารณาการทั้งปวงให้กว้างขวางชน ขอ
ให้จำไว้ในใจและปฏิบัติตามอย่าได้ประมาท

ขอเตือนท้าวว่าผู้ซึ่งรงเกยว่าจะเป็นคนดี ถ้ายัง
ชนทำท่าเป็นคนดีตอบ พอที่จะไม่เป็นคนดีของเป็น ชอน
ขอให้ไตรตรองจงมาก

(พระปรมาภิไธย) สยามินทร์

พระบรมราชาโชวาท ฉบับที่ ๒

ที่ ๒/๖๑๓๔

พระที่นั่งจักรมหาปราสาท

วันที่ ๘ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒

ถึง ลูกชายใหญ่ เจ้าฟ้ามหาวิรุณหิศ

ทวยเมื่อวันที่ ๖ เกือนนี้ เวลากลางวัน เป็นเวลา
ที่เจ้ามออายุเต็มเสมอเท่ากบพอเมื่อได้รบสมมติเป็นเจ้า
แผ่นดิน นึกตั้งใจไว้ว่าจะเขียนหนังสืออานวยพร และ
สั่งสอนตักเตือนเล็กน้อย ก็เฉพาะถูกเวลาลงไปปากกลัด
เสีย จึงเป็นแต่บอกทวยปากโดยย่อ บัดนี้พอที่จะหาเวลา
เขียนหนังสือฉบับนี้ได้ จึงได้รบเขียน ขอเริ่มความว่า

คำซึ่งกล่าวไว้ว่า ได้รบสิริราชสมบัติ เป็นคำไพเราะ
จริงหนอ เพราะสมบัตินั้นเป็นที่ปรารถนาของบุคคลทั่ว
หน้า และย่อมจะคิดเห็นโดยง่าย ๆ ว่า ผู้ซึ่งได้เป็น
เจ้าแผ่นดินแล้วย่อมจะมีเกียรติยศยิ่งกว่าคนสามัญ ย่อม
จะมีอำนาจอาจจะลงโทษแก่ผู้ซึ่งไม่พึงใจ อาจจะยกย่อง
เกอกลดแก่ผู้ซึ่งพึงใจ และเป็นผู้มีสมบัตินั้นมาก อาจจะใช้

สอยเล่นหัวหรือให้ยื่นแกมต พงใจไ้ตามประสงค์ ผล
 แห่งเหตุที่ควรยินทิกกล่าวโดยย่อเพียงเท่านั้น ยังมีข้ออื่น
 อีกหลายประการ จะกล่าวไม่รู้อัน

แต่ความจริงหาเป็นเช่นความคาคหมายของคนทั้ง
 ปวงทั้งนั้นไม่ เวลาซึ่งกล่าวมาแล้ว อันจะพูดตามคำไทย
 อย่างเลว ๆ ว่ามีบุญชนนัน ที่แท้จริงเป็นผู้มกรรมและมี
 ทุกขยังชน คงตัวพอไ้เป็นมาเอง อันจะเล่าโดยย่อให้
 ทราบต่อไปนั้

ในเวลานั้น อายุพ่อเพียง ๑๕ ปีก็ ๑๐ วัน ไม่มี
 มารดา มีญาติฝ่ายมารดากลับแต่ โสเลเหลวไหลหรือ
 ไม่โสเลเหลวไหลก็มีไ้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันไ้
 เป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อ คือเจ้านายทั้งปวง ก็ตก
 อยู่ในอำนาจสมเด็จพระยา และต้องรักษาตัวรักษา
 ชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วทุกองค์ ที่ไม่เอื้อเฟื้อต่อการอันใดเสียก็
 มี ไ้โดยมากฝ่ายข้าราชการ ถึงว่ามีผู้ใดรักใคร่สนิทสนม
 อยู่บ้าง ก็เป็นแต่ผู้น้อยไ้โดยมาก ที่เป็นผู้นใหญ่ไม่มีกำลัง
 สามารถอาจจะออกหนุนอันใด ฝ่ายพี่น้องซึ่งร่วมบิดาหรือ
 ที่ร่วมทั้งมารดาก็เป็นเด็กมีแต่อายุต่ำกว่าพ่อลงไป ไม่

สามารถทำอะไรก็ได้ทั้งสิ้น ส่วนตัวพ่อเอง ยังเป็นเด็ก
 อายเพียงเท่านั้น ไม่มีความสามารถรอบรู้ในราชการอัน
 ไต่ที่จะทำการตามหน้าที่แม้แต่เพียงเสมอเท่าที่ทุกกระ-
 หม่อมทรงประพฤติมาแล้วได้ ยังซ้ำเจ็บเกือบจะถึงแก่
 ความตายอันไม่มีผู้ใดสักคนเคียว ซึ่งจะเชื่อว่า จะรอด
 ยังซ้ำถูกอันตรายอันใหญ่ คือทุกกระหม่อมเสด็จสวรรคต
 ในขณะนั้นเปรียบเหมือนคนที่ศีรษะขาดแล้ว จับเอาแต่
 ร่างกายซนตงไว้ในที่สมมติภษตรีย์ เหลือที่จะพรรณนาถึง
 ความทุกข์อันต้องเป็นกำพร้าวในอายเพียงเท่านั้น และ
 ความหนักของมงกุฏอันเหลือที่จะทนไว้ได้ ทั้งมีศัตรู
 ซึ่งมุ่งหมายอยู่ โดยเบียดเบียนรอบข้าง ทั้งภายในภายนอก
 หมายเอาทั้งในกรุงเองและต่างประเทศ ทั้งโรคภัยใน
 ภายเขี่ยคเขี่ยนแสนสาหัส

เพราะฉะนั้นพ่อจึงถือว่าเวลานั้นเป็นวันเคราะห์ร้าย
 อย่างยิ่ง อนึ่งแต่เกิดมาพึ่งใครมิแก่ตัว จึงสามารถที่จะ
 กล่าวในหนังสือฉบับก่อนว่า เหมือนตะเกียงอันริบหรี่ แต่
 เหนือไฟจึงไม่ดับ เป็นข้อที่ควรจะถามหรือควรจะเล่าบอก
 การที่ไม่ดับไปได้ดังนี้

๑. การเย็บยารักษาร่างกายด้วยยาฆ่าโรค
และความอดกลั้นต่อปรารภณา คือ ไม่หาความสุขเพราะ
กินของที่มีรสอร่อยอันจะทำให้เกิดโรค อย่าง ๑

๒. ปฏิบัติอธิษฐานใจเป็นกลางมิได้สำแดงอาการ
กิริยาโดยแก่งทำอย่างเคี้ยวตั้งใจเป็นความแน่นอนมั่น
คง เพื่อจะแผ่ความเมตตาภรรณาต่อชนภายใน คือ นิ่ง
และแม้เลียงทงปวงตามโอกาสที่จะทำได้ให้เห็นความจริง
ใจว่ามีไ้คุ้มร้ายหมายขวัญต่อผู้หนึ่งผู้ใด การอันใดที่
เป็นข้อกระตขกระเทือนมาเก่าแก่เพียงใด มากหรือน้อย
ย่อมสำแดงให้ปรากฏว่าไ้ละทิ้งเสียมิไ้คืนก็ถึงเลย. คิด
แต่จะมัวสมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยควรที่จะ
สงเคราะห์ไ้ไ้อย่างไ้ก็สงเคราะห์ให้มิตที่สุด ถึงว่าอายุน้อย
เพียงเท่านั้นยังไ้จูงน้องเด็ก ๆ คิดเป็นพรวนไ้ไ้ทุกวัน
แม้เจ้าคงจะจำไ้ไ้ในการที่พ่อประพฤติอย่างไ้ไ้ในขณะนั้น

๓. ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ ซึ่งท่านเชื่อ
เป็นแน่ว่าพ่อเป็นแต่เจ้าวัดครึ่งหนึ่งคราวหนึ่งอย่างเรื่องเงิน
แต่ถึงดงนั้น พ่อไ้ไ้เสียดความเคารพนับถืออันน้อมต่อ
ท่านอยู่เสมอเหมือนอย่างเมื่อยมีไ้ไ้เลือกชนเป็นสมมติ
กษัตริย์เช่นนั้นท่านก็มีความเมตตาปราณชนทุก ๆ วัน

๔. ส่วนข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งรู้อยู่ว่ามี
ความรักใคร่นับถือพ่อมาแต่เดิม ก็ได้แสดงความเชื่อ
ถือรักใคร่ยิ่งซนกว่าแต่ก่อน จนมีความหวังใจว่า ถ้า
กระไรคงจะโตคัสกมอหนึ่งหรือถ้ากระไรก็จะ.....(๑) เป็น
อินตรายสกมอหนึ่ง

๕. ผู้ซึ่งรู้อยู่ว่าเป็นศัตรูปองร้าย ก็มีได้ตั้งเวรตอข
คนเขา.....(๑) ไปงัดไม้ซุง ย่อมเคารพนับถือและระมัด
ระวังมิให้เป็นเหตุว่า คิดจะประทุษร้ายตอขหรือโอนอ่อน
ยอมไปทุกอย่าง จนไม่รู้ว่ามีผิดว่าชอบเพราะเหตุที่รู้อยู่
เป็นศัตรู

๖. ข้าราชการซึ่งเป็นกลางคอยฟังว่าชนะไหนจะ
เล่นนั้นนหมเป็นอันมาก แต่พ้อมมีได้แสดงความรู้สึกให้
ปรากฏเลย ย่อมประพฤติก่อด้วยอาการเสมอ แล้วแต่
ความดีความชั่วของผู้นั้น แม้ถึงรู้ว่า เป็นศัตรูหรือเฉย ๆ
แต่เมื่อทำความดีแล้วต้องช่วยยกย่องให้ตามคุณความดี

๗. ผู้ซึ่งเป็นญาติพี่น้อง มิได้ยกย่องให้มียศศักดิ์
เกินกว่า วาสนา ความดี ของตัวผู้นั้น ถ้าผู้นั้น ทำ ผิดต้อง

(๑) ตรงที่ซึ่งจุดไว้ นั้น ต้นฉบับขาดหายไปหน่อยหนึ่ง ๆ ทั้งสองแห่ง.

ปล่อยให้ได้รับความสะดวก ผู้คนที่ทำความดี ก็ได้รับความสะดวก
 เท่ากับคนทั้งปวง มีแปลกอยู่แต่เพียงมาร้อยอยู่ในใจด้วยกัน
 แต่เพียงว่าปรารถนาจะให้ไปในทางที่ดีเพื่อจะได้ยกย่อง
 ชื่นเมื่อไปทางที่ผิดก็เป็นทีเสียใจ แต่ความเสียใจนั้นไม่
 มาหักล้างมิให้ยินยอมให้ผู้ผิดต้องรับความสะดวก

๘. ละเว้นจากความสุขสบาย คือกินและนอน
 เป็นต้น สักแต่ชั่วรักษาชีวิตไว้ พอตำรงวงศ์ตระกูลสืบ
 ไป พยายามหากคนที่จะใช้สอยอันควรจะเป็นที่วางใจได้
 มีน้องเป็นต้น อันมีอายุเจริญขึ้นโดยลำดับ

๙. เมื่อมีผู้ร่วมคิดในทางอันดีมาก จึงค่อยแผ่
 อำนาจออกโดยยกเอาทางที่ถูกที่ควรที่ผิด เมื่อชนะ
 ครองหนึ่งสองครั้ง ความนิยมของคนซึ่งตั้งอยู่ในทางกลาง
 ย่อมรวนเรเหินมาเห็นด้วยก่อน จึงเกิดความนิยมมาก
 ขึ้น ๆ จนถึงผู้เป็นศัตรูก็ตกลงกลับเป็นมิตร เว้นไว้แต่ผู้
 ซึ่งมีความปรารถนากล้า อันจะถอยกลับมิได้เสียแล้วก็
 ต้องทำไป แต่ย่อมเห็นว่ากำลังอ่อนลงทุกเมื่อ ๆ

๑๐. พ่อไม่ปฏิเสธว่า ในเวลาหนุ่มคะนองเช่นนั้น
 จะมีไ้ชุกชนอันเป็นเหตุให้พลาดไปหลายครั้ง แต่อาศัย

เหตุโอบอ้อมที่ไต่กล่าวแล้วข้างต้น และความรู้เห็นในผู้
ซึ่งควรจะได้ใจได้แก้ไขให้รอดจากความเสีย ถ้าไม่ได้
ประพฤติกองใจของตนแล้ว โทษเลยจะรอดอยู่ได้ คง
ล้มเสียนานแล้ว การอันใดซึ่งเกิดเป็นการใหญ่ ๆ ขึ้นก็
ก็ไม่น่าที่ยกหยิบเอามากกล่าวในที่นี้ เพราะจะทำให้หนังสือ
ยาวเกินไป แต่พอยังเชื่อใจว่าถึงเหตุเหล่านั้นจะเกิดขึ้น
เพราะเป็นคนหนุ่ม ก็ยังได้ประโยชน์มากกว่าเสียประโยชน์
จึงได้ตั้งควยยืนยาวมาได้ถึง ๒๕ ปีแล้ว

ข้านั้นลูกมีอายุเท่ากับพ่อในเวลาที่ได้มีความทุกข์-
เวทนาแสนสาหัสเช่นนี้จึงได้มีใจระลึกถึงประสงค์จะแนะนำ
ให้รู้ค่าเงินแห่งความประพฤติอันใดที่ตกลงมาแล้วใน
ชั่วอายุเดียวเท่านั้น แต่จะถือเอาเป็นอย่างเดียวกัน
เหมือนตีพิมพ์ย่อมไม่ได้ด้วยเอง เพราะบริษัท และบุคคล
กบทั้งเหตุการณ์อันมีพยานเมืองผิดเวลาทั้งนี้ ในเวลานั้น
เป็นการสะดวกได้ง่ายกว่าแต่ก่อนมากยิ่งนัก ตัวชายใหญ่
เองก็ตั้งอยู่ในที่ผิดกันกับพ่อ ถ้าประพฤติดูให้ดีจะได้
เร็วกว่าง่ายกว่าเป็นอันมากในการภายใน แต่การภายใน
นอกย่อมหนักแน่นขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงจะเป็นการจำเป็นที่

จะทำซ้ำอย่างเช่นพ่อเคยทำมาไม่ได้ การสมัครสมาน
ภายในต้องเรียบร้อยโดยเร็วไว้รับภายนอกให้ทันแก่เวลา
จึงขอเตือนว่า

๑. ให้ โอบอ้อมอารีต่อญาติและมิตรอันสนิท มิ
นื่องเป็นต้น เอาไว้เป็นกำลังให้จงได้

๒. อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ว่าเจ้านายหรือขุนนาง
ฟังคำแนะนำตักเตือนในที่ควรฟัง

๓. อย่าถือว่าเกิดมามีบุญ ต้องถือว่าตัวเกิดมา
มีกรรมสำหรับจะเทียมแอกเทียมไถ ทำการที่หนัก การ
ซึ่งจะมีวาสนาขึ้นต่อไปนั้นเป็นความทุกข์มิใช่ความสุข

๔. การที่เป็นเจ้าแผ่นดินไม่ใช่สำหรับมี มิใช่
ใช้สำหรับคุมเหงคนเล่นตามชอบใจ มิใช่เกลียดกลัวแล้ว
จะไต่แกเผ็ด มิใช่เป็นผู้สำหรับจะกินสบายนอนสบาย ถ้า
จะปรารภนาเช่นนั้นแล้วมีสองทาง คือ บวชทางหนึ่ง
เป็นเศรษฐีทางหนึ่ง เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจน
และเป็นคนที่อดกลั่นต่อสุขและทุกข์ อดกลั่นต่อความรัก
และความชังอันจะเกิดฉิวขึ้นมาในใจหรือมีผู้ยง เป็นผู้
ปราศจากความเกียจคร้าน ผลที่จะไต่ ننมีแต่ชื่อเสียง

ปรากฏเมื่อเวลาตายแล้ว ว่าเป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้
 ได้ และเป็นผู้ป้องกันความทุกข์ของราษฎรซึ่งอยู่ใน
 อำนาจความปกครอง ต้องหมายใจในความสองข้อนี้เป็น
 หลักมากกว่าคิดถึงการเรื่องอื่น ถ้าผู้ซึ่งมีใจทำได้
 เช่นนี้แลเห็นเลยว่า จะปกครองรักษาแผ่นดินอยู่ได้
 เมื่อลงปลายหนังสือฉบับนี้ ต้องขออำนาจพรเจ้า
 ซึ่งยังมีต้องรักษาอย่างเช่นพ่อต้องรับมา ในเมื่ออายุ
 เพียงนี้ ยังมีพร้อมอยู่ทั้งบิดามารดาคุณาญาติ ซึ่งจะ
 ช่วยอุปถัมภ์บำรุงให้สติปัญญาความคึกแก่กล้าจน จน
 ถึงเวลาที่ควรจะรับแล้ว และได้รับโดยความสะดวกใจ
 ดีกว่าที่พ่อได้เป็นมาแล้ว ขอให้หมั่นศึกษาและทำในใจ
 ในข้อความที่ได้อ่านตักเตือนมานี้ ละความเกียจคร้าน
 ตั้งใจพยายามทำทางไว้ให้จงดีทุกเมื่อ ถ้าสงสัยอันใด
 ข้อใดไม่เข้าใจให้ถามจะอธิบายให้ฟัง ให้อ่านหนังสืออื่น
 จำได้ทุกข้อ อย่าให้เป็นแต่เหมือนอ่านหนังสือพิมพ์เล่น.

(พระบรมนามาภิไธย) สยามินทร์

พระบรมราชาวาท ฉบับที่ ๓

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๓

ถึงลูกชายโต^(๑)

ด้วยพ่อได้ตั้งใจไว้ว่าจะเขียนหนังสือเป็นคำสั่งสอน
ตักเตือนเนื่อง ๆ แต่การที่จะทำนั้นหาโอกาสก็ยาก ทั้ง
ถ้อยคำที่จะใช้ปราศจากเป็นเสียนหนามกระบถกระบือ
ผู้ใดก็ยาก อีกประการหนึ่งเป็นธรรมดาคนหนุ่มย่อมเห็น
คนแก่งุ่มง่ามเซอะเซะหลงไหลเพื่อเจ้า พวกอื่นใดก็มักเอา
แต่เรื่องที่ไม่ตรงกันกับเวลาต้องการมาพูดทำให้เสียเวลา
ที่จะฟังแล้วทอดธุระเสีย ไม่ใส่ใจในคำตักเตือนนั้น แต่
อันที่แท้จริงฝ่ายคนแก่ก็เห็นว่า คนหนุ่มนั้นเป็นผู้รูราตรี
น้อย คือ ใต้อยู่ในโลกน้อย ไม่เคยทุกข์ไม่เคยลำบาก
เคยรับแต่ความสุข และมักจะคิดอ่านอันใดฟังช้านด้วย
เชื่อสติปัญญา เชื่ออายุ เชื่อความรู้ เชื่อคำยกยอ และ

(๑) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎ-
ราชกุมาร.

เมื่อยู่ในตัวเอง ด้วยเหตุทั้งหลายเหล่านี้รวมกับทั้งความ
 ปรารถนาต่าง ๆ ซึ่งเห็นแต่ทางสุข ไม่แลเห็นทางทุกข์
 เพราะฉะนั้นจึงเป็นการยากนักที่คนแก่จะเคื่อนคนหนุ่ม
 อดย่ำว่าเพียงแต่ให้อ่านหนังสือที่จดหมายให้ถึงสองเที่ยว
 เลย แต่เพียงให้อ่านเที่ยวเดียวและให้เข้าใจเห็นจริงด้วย
 ก็เป็นอันยากยิ่งนัก เพราะฉะนั้นหนังสือที่คิดหลายหน
 แล้วว่าจะเขียนก็ต้องรอไปรอไป ด้วยคาคไม่ได้ว่าผู้อยู่
 โกลกับผู้อยู่ไกลจะแปลกยิ่งกว่ากันเพียงใด แต่ถึง
 อย่างไร ๆ ก็ดี ความคิดอันนี้ไม่ได้ขาดไปได้ย่อมเป็น
 ห่วงข่วงใยคิดอยู่ในใจเสมอเป็นนิจ เว้นแต่ไม่สามารถที่
 จะว่าผลก่อนเหตุให้ทั่วถึงไปได้ จึงขอตกเคื่อนไว้เป็น
 ล้ายไปตามแต่จะมีโอกาส การที่กล่าวครั้งนั้ใช้จะกล่าว
 ด้วยเหลวและด้วยหลงลืมว่าตัวมิได้เคย เป็นเช่นนั้นมา
 บ้างเลย เคยเป็นคนค้อย่างยิ่งมาตั้งแต่เด็กจนผู้ใหญ่ที่
 แ่กก็ไ้เคยเป็นแก่ตัวมา ไม่สู้ผิดอันใดกัน เว้นไว้แต่มี
 ความเคารพความกลัวเกรงมาก ต้องตั้งตัวไว้ให้เป็นที่
 พงพระราชหฤทัยของทูลกระหม่อม ถึงแม้ว่าในเวลานั้น
 จะยังไม่รู้สึกว่เหตุการณืทั้งปวงที่ตองกรวกราคกคื ท

คำสั่งสั่งสอนก็ดีไม่เป็นการมีคุณอันใดแก่ตัว ก็โตมา
 รู้สึกโดยไม่ว่านัก และไม่มีความโหม่นสลดเสียใจว่าการที่
 เราต้องกลับมาแต่ก่อน ต้องจำประพาศตามมาแต่ก่อน
 อันไม่เป็นที่ชอบใจของเรานั้นเป็นการต้องทนทรมาณเสีย
 เปล่า มารู้สึกนึกเห็นจริงได้ และมารู้สึกพระเดชพระคุณ
 ซึ่งได้พระราชทานพระบรมราโชวาทานคำสั่งสอนนั้น ทั้ง
 นนยงนานวนเขากยงคึกเห็นมากจน จึงทำให้มีความ
 กล้าหาญที่จะเขียนหนังสือฉบับนี้ เป็นคำสั่งสอนในแผนก
 หนึ่ง ซึ่งจะใช้ได้ในเวลาหรือมีไต่ ก็คงจะเป็นประโยชน์
 แก่ตัวไปภายหน้าบ้าง

ในคำสั่งสอนชั้นต้นนั้นจะว่าด้วยเรื่องความรัก ด้วย
 เคียงวันตัวเจ้าไต่ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่คนทั้งปวงเห็นทั่วกัน
 แลว่าจะเป็นผู้มีวาสนาเป็นที่พึ่งพานักของเขาทั้งหลาย
 สืบไปภายหน้าย่อมจะไต่ยกย่องหรือช่วยคึกอ่าน หรือมัน
 หมายตามสมควรแก่ทางที่จะเป็น ก็มีโดยมาก ที่จะเขื่อน
 ไป ด้วย อพยภิเลส ต่าง ๆ เข้า ชัก ชวน ยั่ว นำใจ โดยผู้ซึ่ง
 ประพาศตนรู้สึกกต มีรู้สึกกต ทำโดยสุจริตกต หรือ
 โดยการแก่งไถ ความ มุ่ง หมาย ความดี ภาย หน้า กต

ความกตัญญูความประพฤติของคนทั้งปวงเหล่านั้นมักจะพา
ให้ใจเพื่อนไป โดยมีไต่ต่งใจจะแก่ง เป็นเพราะไม่

รู้สึกตัวที่จะระวัง

เมื่อจะพุดถึงความรักเช่นนั้นแล้ว แรกแลเห็น
หนังสือมักจะตองเห็นว่าพอเหลวเหลือทน หรือเคลือบ

แคลงกินแหงคนไปเสียหมดไม่เชื่อถือใครเลย หรือไม่
เห็นผู้ใดดีกว่าตัวเสียเลย แต่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น

พอต้องการนักที่จะให้มีผู้รักใคร่นับถอยยกย่องให้มาก เว้น
ไว้แต่อยากจะมีความรักตัวเลือกพัน และให้รู้ว่า

ความจริงเป็นอย่างไร แล้วและประพฤติตนโดยอ้อมฮารี
ต่อคนทั้งปวงให้กว้างขวางอย่าให้เมาในถ้อยคำที่ไม่ควร

จะเมา ควรจะมีความรักใคร่ต่อผู้ซึ่งมีน้ำใจจงรักภักดี
ในเมื่อเขารักใคร่จะให้ประโยชน์จริง ๆ ถึงหากว่าผู้ซึ่ง

จะมารักใคร่รู้แล้วว่าไม่ทำประโยชน์อันใดให้ ก็ให้เป็น
แต่เพียงไม่ถอมันเขาในการแสดงความรักใคร่ อย่าให้

ถึงสละละถอนพาศพันธ์อย่างใด เป็นแต่ให้กำหนดรู้ในใจ
ไว้เท่านั้น เมื่อกำหนดผู้ซึ่งรักใคร่แล้วขอกำหนดไว้เพียง

๔ จำพวกในชั้นนุก่อน คือ

พวกที่ ๑ นั้น คือพ่อ ย่อมมีความรักใคร่ตั้งแต่
 กำเนิดมาจนโตถึงเพียงโต ก็อาจจะพูดได้ว่าเป็นผู้ที่รัก
 ยิ่งกว่าผู้ที่รักอีกสามจำพวก อันจะกล่าวต่อไปข้างหน้า
 ผู้ซึ่งรักจำพวกที่ ๒ นั้นคือ มารดา เมื่อว่าตาม
 แบบโบราณที่เขานับแล้ว เขานับว่ามารดารักมากกว่า
 บิดาจนในกาลาก็ให้ " มาตาศิลาอันสูงยิ่งกว่าบิดา " การปฏิบัติ
 มารดาบิดา " ยกมารดาเป็นใหญ่กว่าบิดา ก็เป็นความ
 จริง ด้วยมารดา ย่อมมีความรักใคร่ไม่เสื่อมถอย และ
 ผั่งคอกอยู่แต่ในใจมิได้ขาด แต่ซึ่งพ่ออาจจะเอาความรัก
 ของจำพวกที่ ๑ คือตัวพ่อไปประมุขนั้นด้วยเหตุว่ามารดา
 รักบุตร มักจะหลงไม่แลเห็นผิดชอบอันใดสักแต่ลูกจะ
 ประพฤติอันใด ก็ย่อมเห็นดีเป็นที่ชอบใจไปทุกอย่าง ใคร
 จะกระทบกระทั่งอันใด ที่สุดจนพ่อเอง ก็มักจะทำให้
 เข้าใจผิดไปว่าชะรอยจะไม่มีความรักใคร่ มีความมุ่ง
 หมายถึงรักใคร่ผู้อื่น จะตกเตือนว่ากล่าวอันใดก็เป็นแต่
 ปรักปรำ ด้วยความหวังใจมุ่งหมายต่อลูกผู้อื่น ความรัก
 เช่นนี้ย่อมทำให้ใจผู้ที่ถูกรักเสื่อมคลายไปจากวิจรรณ-
 ษัญญา คือความพิจารณาว่าคำตกเตือนทั้งหลายนั้น

เป็นคำแท้จริงมีประโยชน์หรือไม่ มารดาก็มักจะรักไป
 ด้วยความมีวเมามากกว่ารักด้วยความพิจารณา ฝ่ายพ่อ
 รักนั้นไม่รู้จักจริงหรือมีวเมาเป็นเล่นโอดระพ้อไปก็จริง แต่
 ความรักนั้นปรารถนาแต่ทางที่ดี ย่อมแลเห็นสิ่งที่ไม่ดี
 จึงอาจจะประมุขได้ว่าเขารักมีประโยชน์มากกว่า ซึ่งรัก
 จำพวกที่ ๓ คือ เป็นผู้รักใคร่จริงหวังประโยชน์จะให้ดีจริง
 แนะนำในทางที่ดีซึ่งมีความรักใคร่เช่นนั้น ยิ่งมีมากเท่าใด
 กยิ่งดี แต่ถึงดังนั้นบุตรจำพวกที่ ๑ คือพ่อ ผู้ที่รักที่ ๒
 คือแม่ ก็ยังประมุขได้ ด้วยเหตุใด ด้วยเหตุว่า ธรรมดา
 มนุษย์ที่เกิดมาในโลก ย่อมมีความรักตัวเองเป็นอย่างยิ่ง
 รักบุตรเป็นคนที ๒ ผู้ซึ่งรักจำพวกที่ ๓ นั้น เขาย่อมรัก
 ด้วยเหตุรักตัวเองด้วยรักลูกเขาด้วย หมายถึงจะได้เป็น
 ทพวงพานกลีบไปภายหลังนี้ ถึงตัวจะไม่มุ่งหมายว่าจะได้
 เป็นทพวงแก่ตัวก็จะได้เป็นทพวงแก่บุตรสืบไป เขาจึงมีน้ำใจ
 รักภักดีต่อโดยสัญจริต แต่ส่วนพ่อซึ่งเป็นผู้รักใคร่
 จำพวกที่ ๑ เป็นผู้ซึ่งเป็นพ่อของตัวผู้ถูกรักนั่นเอง ไม่
 ต้องมีแยกออกไปอีกต่างหาก ถึงโดยว่าจะรักตัวมาก
 กว่า ก็ย่อมตั้งใจว่าถ้าตัวล่วงลับไปแล้ว ลูกผู้รัก
 นั้นจะเป็นผู้อยู่แทนตัว ก็เหมือนกันกับจำพวกที่ ๓ ที่ถึง

ตัวไม่หมายฟังก็หมายจะให้บุตรได้ฟัง แต่เขาต้องหมาย
 บุตรเขา เช่นพ่อไม่มีที่หมายเพราะเหตุว่าผู้ถูกรักนั้น
 เป็นตัวลูกเสียเองแล้วต่างบุคคลกันอยู่ดังนี้ เมื่อพิจารณา
 ก็คงเห็นได้ว่าผู้ใดจะรักมากกว่ากัน ฝ่ายมารดาซึ่งเป็น
 จำพวกที่รักใคร่ที่ ๒ ก็เหมือนกันโดยนัยนี้ แปรลกแต่อยู่
 คว้าไปด้วยกันทั้งสองคนทั้งแม่ทั้งลูก และเชื่อว่าลูกคง
 จะมีความรักใคร่ตัวมากเป็นที่พำนักแก่ตัวในเมื่อเวลาแก่
 เฒ่า หากตกเกิดเดี่ยวใดเหมือนดังพวกที่รักใคร่ที่ ๑ ซึ่ง
 ไม่ได้คิดจะหมายฟังพำนักคิดแต่จะไว้ต่อตัว แต่ยังคงว่า
 พวกที่ ๓ เพราะเหตุซึ่งไม่มีความมุ่งหมายต่อผู้อื่น คว้า
 เหตุว่าเป็นลูกของตัวเอง

ผู้ซึ่งรักใคร่ที่ ๔ นั้น คือผู้ซึ่งหวังต่อความดี ซึ่ง
 จะมียศศักดิ์และอำนาจในปัจจุบันทันด่วน จะที่ร้าย
 ประการใดก็ตาม ถ้าใดคชนแล้วเขาคงเป็นผีฆ่าเห็นจ
 ขำนาญ ใ้รับผลลาภและยศทันตาเห็น ซึ่งผู้รักจำพวกนี้
 มักจะทำให้ลูกใจไม่ต้องเลือกว่าชั่ว และมักจะเป็นผู้
 ส่อเสียดให้เกิดความกินแหนงแคลงใจ ในระหว่างพวก
 ที่ ๑ กับผู้ถูกรัก หรือพวกที่รักที่ ๑ กับผู้ถูกรักที่ ๒
 คว้ากระทำให้เมามัวไปคว้า เหตุว่าผู้ถูกรักที่ ๒ ย่อมถ้า

พิมพ์ที่ : บริษัท ชุมชุมช่าง จำกัด (แผนกการพิมพ์)
231 หลังอาคาร 10 ถนนราชดำเนินกลาง พระนคร โทร 23905-61810
นายชม สุขปริมัตต์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา 1 เมษายน 2506

หอสมุดแห่งชาติ
บางหวัดนครศรีธรรมราช

(หอสมุดแห่งชาติ) หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ : หอสมุด
บางหวัดนครศรีธรรมราช กรมศิลปากร กรุงเทพฯ
หอสมุดแห่งชาติ บางหวัดนครศรีธรรมราช

